

M. T. B. COLLEGE, SURAT

Manuscripts Library

No. Ref.

Ser. 66

Title: *Kartika Mahatmya*
(Padma Purana)

Setu
11

66

Incomplete

:	Kārtika Mahatmya	Title
:	(Padma Purāṇa)	Author
:	:	Editor
:	Saka 1654	Year, Vols.
:	:	Publisher
66 :	:	Remarks

१
रत्नचक्रिका नित्य महायोगकोश त्रिशततमोऽध्यायः १

66

कार्त्तिके

१

य

श्रीगणपतयेनमः स्तुतुवाच श्रियःपतिमयामंयगतेदेवीपिसत्तमे हर्षात्फुल्लाननासत्यावासुदेवनयाव्रवीत्
१ सत्यमामेवाच धन्यास्मि कृतकृत्यास्मि सफलं जीवितं मम मज्जन्मनि निदाने तु धन्योऽपि तरो मम २
योमोत्रैलोक्य सुसगां जनयामास तु कुरुवं षोडशास्त्रीसहस्रेषु बल्लभा हयतस्तव ३ यस्मात्प्रयाद्यपुरुषः कल्पवृ
क्षसमन्वितः यथा कृत्विधिना सम्यक् नारदाय समर्पितः ४ यद्गर्ताम पि जानति भूमि संस्थानजतवः सोऽयं
कल्पद्रुमे गेहे मम तिष्ठति सांप्रतं ५ त्रैलोक्याधिपते श्राद्धे श्रीपतेरपि बल्लभा अतो हं प्रष्टुमिच्छामि किं वित्त्वां म
कसूदन ६ यदि त्वं मत्प्रियकरः कथं स्वाद्य विस्तरं श्रुत्वा तच्च पुनः श्राद्धे करोमि हितमात्मने ७ यथा कल्पे त्वया
देव विमुक्तस्यान कर्हि रित स्तुतुवाच इति प्रियावक् श्रुत्वा मेरास्यः संबलानुजः ८ सत्याकरं करं धृत्वा ग
मत्कल्पतरोस्तकं निषिध्यानुचरे लोकं सविलासं प्रियान्वितः ९ प्रहस्य सत्यामामंय प्रोवाच जगतां पतिः त

१

श्रीतिपरिपिणलसत्फुल्लिकितो गकः १० श्रीकृष्ण उवाच नेमत्वत्तः प्रियतमा का विद्वान्निर्तं विनी षोडशास्त्री
सहस्राणां प्रिये प्राणसमाधसि ११ त्वदर्थं देवराजोऽपि विरुद्धो देवैः सह योत्सेय त्पार्थितं कांते ह्यपुनः समुद्भवत्
१२ अदेयमथ वा कार्यमकथ्यमपि यत्पुनः तत्कुरुष्व शुरुं प्रश्ने कथयामि तव प्रिये १३ तत्पृच्छ सकलकांते यत्तमनं
सि वर्त्तते सत्यमामेवाच दानं व्रतं तपो वापि किं नु पूर्वमया कृतं १४ येनाहं मर्त्यजामर्त्यभावातीता भवः किल
भवति रतवांगार्धधरा नित्यं गेरुडासनगामिनी १५ इन्द्रादिदेवतावासमगमं या त्वया सह अतस्त्वापरिपृच्छाः
मि किं कृतं तु मया शुभं १६ भवांतेरपि किं शीलाकावाहकस्य कन्यका श्रीकृष्ण उवाच शुशुषे कर्मनाकांते
यथा त्वं पूर्वजन्मनि १७ पुण्यव्रतं कृतवती तत्सर्वं कथयामि ते आसीत् कृतयुगस्यां ते माया पर्यादि जन्त
मः १८ आव्रियो देव शर्मति वेदे देवदांगपारगः आर्धितथे यो निरुश्रुः सोऽब्रत परायण १९

कानि

२

सूर्यमाराधयन्नित्यं साक्षात्सूर्यदेवापरः तस्यातिवयसश्चास्तीष्माशोनीगुणवतीसुता २० अपुत्रसन्वदशायचंद्रनन्दिदेसुतां
तमेवपुत्रवन्मेनेसवतपितृवदशी २१ वतोकदविद्वनंयानोकुशेभाहरणार्थिनौ हिमाद्रिपादजवनेवरुस्तोयतस्ततः २२ तावन्नौरास
संधेरमाराद्यांतस्मपरयतुः भयविह्वलसर्वांगवसमर्थोपलायितुं २३ निहतोरससातेनकृतसमरूपिणा नान्तस्त्रप्रसावणाधर्म
शीलतयापुनः २४ वैकुण्ठवनेनीलोमद्रुणेनसमीपगेः यावज्जीवनमुत्तम्यांरस्यैषूजादिकेऽतोऽकृतं २५ तेनैककर्मणाताभ्यांमु
मुपैतश्चासर्वकले शैवाः सौराश्चगणेशावैलुवाः इतिपूजकाः २६ मामेवप्राप्नुवतीहवर्षातः सागरंयथा एकोहंपंचधाजातो
कोडयानामभिः किल २७ देवदत्तोयथाकश्चित्पुत्रस्याह्वानेनामभिः श्रीकुरुउवाच ततश्चतौमह्वनाधिवासिनोविमानया
नौरविवर्षसावुभौ मनुत्यरूपौममसन्निधानेगोदिव्यांगनाचंदनमोगमोगिनौ २८ श्रीः इतिश्रीपद्मपुराणेकार्तिकमा
हात्म्येकहस्तसप्तमामासंवदिप्रथमोऽध्यायः २९ श्रीः श्रीकुरुउवाच वतोगुणवतीश्रुत्वास्सुसनिहितावुभौ
पितरुर्नृजडुःखार्त्तकृष्णपर्यदेवयत १ गुणवतीउवाच हानायहपितस्त्यक्तगदतः कमयाविना बालाहंकिकरोम्यद्य

द्ययनाथमिवतौविना २ कोनुमामास्त्रितोगेरेभोजनाद्वादनादिभिः अकिंचित्कुशलंस्नेहात्पालयत्यतिदुःखितं ३ हतताप्या
हतसुखाहताशहतजीविता शरणंकरयाम्यद्यमेमिदुःखप्रमार्जयेत् ४ कृगच्छामि कृतिधामिकिकरोमिधोर्येष्टुणं विधात्राहा
हतास्यद्यकथंजीवाभिवर्लिना ५ श्रीकुरुउवाच एवंबहुविलप्याथकुरीवभृत्तातुरा पपातभमौविकलारंभावातरुताथ
था ६ विराटश्चस्यसाभयोविलयकसंणवहु निमग्नाशोकजलधौडुःखार्त्तासमवर्त्तत ७ साग्रेहोपस्करास्सर्वान्विक्रीया
शुभकर्मकृत नयोअक्रयथाशक्तिपारलोकांतदाकियो ८ तस्मिन्नेवपुरेवकेवासंप्रभृतिजीविनि विष्णुमक्तिरताशातास
त्यशोवादिनत्परा ९ व्रतद्वयंतयासम्यक् आजन्मरेणात्कृतं एकादशीव्रतसम्यक्सेवनंकार्तिकस्य १० एतद्व्रतद्वयंकार्त्तमे
यातीवप्रियंकरं भुक्तिमुक्तिप्रदंपुण्यंपुत्रसंततिदायकं ११ कार्तिकेमासियेनित्यतुलासंस्तुतिवाकरे प्रातःस्नास्येतितेमु
क्तमहापातकिनोपि १२ जस्मानंजागरणंदीपतुलसीविनपालनं कार्तिकेयेप्रकुर्वतेनराविष्णुमर्त्यैः १३ संमार्जनंविष्णु
महोत्सविकादिनिवेदनं विष्णोः पूजारेयकुर्युर्जीवनमुक्तास्तर्पयन्तः १४ इत्युगुणवतीसम्यक् कृत्यं व्रतिनीह्यभूत्

म

का. क.

३

एवं दिनत्रयमपि कार्तिकेयं प्रकुर्वते १५ देवानामपित्वं द्वाष्टिकं यैराजन्मतः कृतं नित्यं विरोधः परिवरे इत्यातत्परमानसा
१६ कदाचिद्वरुणासायकशगाञ्चरपीडिता स्नातुंगंगागताकांते कथं विद्येन केस्तदा १७ यावज्जलातरगताकं पितासीत्
पीडिता तावत्साविद्वलापश्यद्विमानं यातमंबरात् १८ शरवत्कृगदास्मृत् हस्तेपे मेराबनीतमंबरात् विश्वरूपधरः
सम्यक्वेनेतेयं च जाधितं १९ आरुरोहविमानं तदभरोगणसंवितं रामैर्विज्यमानां तां वैकुण्ठमद्रणानयत् २०
अथ सातद्विमानस्थज्वलदग्निशिरवोपमा कार्तिकव्रतपुण्यनमत्सान्निध्यगतासुवत् २१ अथ ब्रह्मादिदेवानां य
दाप्रार्थनया भुवं आगतोद्गणाः सर्वयातास्तपिमया सह २२ इति हियाद्वाः सर्वमद्रणा एव भामिभन पिताते
देवशर्मभक्तजगजिरभिधोद्यं २३ यच्चंद्रनामा सोऽकृत्वं सा गुणवती शुभा कार्तिकस्नानपुण्यनमत्स्रीधराधि
नी २४ मृदुरियत्वया पूर्वतुलसीवाटिकाद्वत् तस्मादेकत्यबुधस्तवांगणगतः शुभे २५ कार्तिके केशिपुः सानं च
यत्त्वायातुपुराकृतं त्वद्देहसंस्त्रयंतस्मात्पुष्पीस्थिरानवत् २६ यच्च व्रतादिकं सर्वं विद्महे भर्तृरूपिणे निवेदतव

ति ३

तीतस्मान्ममसाधोत्वमागता २७ आजन्ममरणात्पूर्वयत्कार्तिकव्रतं कृतं कदाचिदपितेन त्वमद्विद्योगेयनयास्य
सि २८ एवं ये कार्तिके मासिनरा व्रतपारायणाः तस्मात्सान्निध्यतोगे स्तेपि प्रीतिदात्वं यथा मम २९ यत्तदान
व्रततपः कारिणो मानवानुवि कार्तिकव्रतपुण्यस्य नाभुवतिकलामपि ३० सूतउवाच इत्थं निशम्य भुवनाधिपतस्त
दानो प्राग्जन्मपुण्यमवैव रुवजातरुषो विश्वेश्वरं त्रिभुवनैकनिदानभूतं ह्यस्य प्रणम्य वचनं निजगादसत्या ३१
इति श्री कार्तिकमाहात्म्ये द्वितीयोऽध्यायः २ सत्यभामोवाच ॥ सर्वेपिकाळावयवास्तनकाळस्वरूपिणः
॥ समानास्तु कथं नाथ मासानां कार्तिको वरः ॥ एकादशीतिथिनां च मासानां कार्तिकः प्रियः ॥ कथं वै तव दे
वेश कारुणं किं वक्ष्यतां ॥ श्रीकृष्णः ॥ साधुपृच्छं त्वया कांते शृणुष्वैकाग्रमानसा ॥ पृथो वै न स्यात्सर्वदे
मर्षेर्नारदस्य च ॥ एवमेव पुरापृष्टो नारदः पृथुना तदा ॥ उवाच कार्तिकाधिक्यं कारणं सर्वविमुक्तिः ॥ ता

क

2

स्तत्र सदस्यैः समर्थैः १६ उपशान्तिः षोडशसं पृथग्विदशास्तथा ॥ तदंजवत्पतिताभ्रमोतानुवाचायमाधवः
१७ श्रीविष्णुवत् वरदोदसुरगणागीतवाद्यदिमंगलैः मनोहिलषितान्कामान् सर्वानेव ददामि वः १८ इषस्य शु
क्लादश्यायावदुदोर्ध्वनीप्तवेत् निशातुर्याशशेषे तु गीतवाद्यमंगलान् १९ कुर्वति मनुजानित्यमद्रुतिस्त
यथाकृतं ते मत्प्रीतिकरानित्यमन्तानि ध्येयं व्रजेति २० पाद्यार्घ्याचमनीयोद्यैः यद्विद्विरूपाहतं तदंजतगुणं
तस्माज्जातं वोमुखकारणं २१ वेदाः शरवदुताः सर्वेति ध्येत्यदकसंरिक्ताः तानानयाम्यहं देवाहत्वासागैरनंद
नं २२ अद्य प्रभूतिवदास्तु मंत्रवीजसमीचिताः प्रत्येककार्तिके मासि विंशतिवत्सर्वदा २३ मत्स्यरूपो हं मधि
मम वा मिजलमध्यगः भवंतोऽपि मया सार्धमायां तु समुनीश्वराः २४ कालेस्मिन्नेव कुर्वति प्रातस्नानं नरोत्तमोः ते
ते सर्वे यज्ञावभृथैः सुस्नातास्फुल्लसंदायः २५ रुकादशी व्रतं सम्यक् कुर्वति मनुजासदाः ते देहांते त्वया शक्रप्राप्या
मम दने सदा २६ विधेभ्यो रक्षणं तेषां यथकार्यं यमत्वया देवा त्वया च वरुण पुत्रपौत्रादिसंततिः २७ धनं धृष्टिर्धनं

का. नि. ३

अथ त्वया कार्यममाज्ञया मनरूपधरः साक्षात् जीवन्मुक्तो ह्ययं ततः २८ आजन्ममरणाद्येन कृतमेतद्ब्रह्मोक्तं यथोक्तं
विधिना सम्यक् क्रमान्याप्तवतामपि २९ एकादश्यां यतश्चाहं सब्रह्मिणीति बोधितः अतश्चैवातिथिर्मान्यासातीति वीति
दामुन ३० श्रीकृष्णः ब्रतद्वयं सम्यगिदं नरैः कृतं सान्निध्यकृत्मेन्यतथान्यदस्ति दानानि तीर्थानि तपोसियज्ञाः
स्वर्लोकदान्येव सदानराजमाः ३१ श्रीः इति श्रीपद्मपुराणे कार्तिकेयकृत्ये तृतीयोऽध्यायः श्रीः
इत्युक्त्वा भगवान्ब्रह्मः शफरीतुं यत्पथकं सपपातो जलो विध्यवासिनः कश्यपस्य च १ सतं कमंडलुं क्षिप्तं रूपं
यासर्वं विन्दुनिः तावत्स नमनोतत्र ततः कृपन्त्यवेशयत् २ तत्रापि नमनोतावकागारं प्रापयत्सतं एव ससागरे गच्छति
तस्तत्र सेषिष्यवर्धत ३ ततो वधीक्षतं शिखरं विद्धुर्मत्स्यस्वरूपधरकः अथ तं स्काकरं धृत्वा बह्वीवनमागमत ४
तत्राह्वयत्तपीनं सर्वानि दमाज्ञापयद्विभुः श्रीविष्णुः ५ अतः तत्र विशीर्णोऽस्त्ययं वेदान्प्रमार्गते ५ तानानयन्
चरितः सरहस्याजलं तत्राह तावत्प्रयोगेति ध्यामि देवतागणसंयुतः ६ नारद उवाच न तस्ते सर्वे तु निः तपो

बलसमन्वितैः उदारिताः सर्वा जस्ते विदाय तसमन्विताः ७ तैस्तु यावन्भित्तयेन लब्धं तावन्भित्तस्य हि सस एव शशिजातस्त
दाप्रभृतिपार्थिव ८ अथ सर्वे पिसंगम्य प्रयागं मुनेयाययुः विष्णवे सविधात्रे तेलधान्ये वेदान्ये वेदयत् ९ लब्धं वेदान्ययज्ञं
स्तुतुं स्नातुं समन्वितः १० अथ जह्वाजिमेधनं देवापि गणसंयुतः १० यज्ञांते देवगंधर्वयक्षपन्नगगुह्यकाः निपत्य दंडवद्भूमौ
विजृम्भितवचकिरे ११ देवा उचुः देवदेव जगन्नाथ विजृम्भितं शुभं पुनः प्रहो ह्येकाले यमस्कास्माकं तस्मात्स्ववरदोभव १२ स्थाने
स्मिन् दुर्गिणे वेदान्नं दत्तं प्रातः पुनस्तु यं यज्ञमागान्वयं प्राप्तास्तु तस्य साक्षाद् दमापते १३ स्थाने मेतदतः अष्टपृथिव्यापुण्यं
वर्धनं कुक्तिमुक्तिप्रदं सास्तनसादाद्वक्तव्यं १४ कालोऽयं महापुण्या ब्रह्मघ्नादि वशुडिहन् दत्ताष्टयकरश्चास्तु
वरमेतद्ददस्व नः १५ श्रीविष्णुः ममाप्येतन्मते देवाय इवाद्रुद्राहन्तं तन्नयाशुलमेतत्तत्राह्वयं त्रिभुवि १६ सूर्यं च
शेण्डुं च जिह्वां च गामत्रां च धिष्यात् सास्तय कन्यया च त्रिकालं ध्यायित्वा योगमिष्यति १७ ययं च सर्वं ब्रह्म ध्यानि वसुधैव कुटुम्बकम्
ह तीर्थराज इति विख्याता तीर्थमेतद्दिव्यं १८ जदानं ब्रतं तपो होमजपपूजादिकाः क्रियाः अनंतं फलदाः संतु मत्सा

काञ्चि

६

निधयताः सरा १९ असह्यदिपापानि सप्तजन्मानि तान्यपि दशनादस्य तीर्थस्य विनाशं याति तत्क्षणात् २० देहत्यागं तथा
धीराकुर्वन्ति मम मन्त्रिणो मन्त्रवृषा विदात्येव न पुनर्जन्मना बराः २१ पितृनुदित्यपि श्राद्धं कुर्वन्त्यत्र ममाग्रतः तपोपितृगणाः स
र्वयाति तमस्तलोकता २२ कालेऽप्येव महापुण्यः फलदस्तदा तृणां स्वयं मकरगोप्रातः स्नयन्तीनां पापनाशनः २३ मकरस्त
रवो माप प्रातस्तनानं प्रकुर्वतो देवानां देवपापानि न्याति स्त्रियाद्यातमः २४ सलाकत्वं मनीषत्वं साहचर्यत्वं त्रिभिः क्रमात् नृणां
दशान्यहस्त्रानामाधमकरगो २५ यूयमुनीश्वराः सर्वशृणुध्वरदोस्त्रिभः बदरीवनमध्यं सदा तिष्ठामि सवेगः २६ अ
न्यत्र दशानिर्वपस्तपसा प्राप्यते फलं अत्र तद्विषये केन मवाङ्घ्रिः प्राप्यते फलं २७ स्नानस्य दर्शनं तस्यैव कुर्वन्ति नरोत्तमाः जी
वन्मुक्ताः सदा तेषु पापेन वावतिष्ठति २८ स्नतुवाच एतान् देवान् देवदेवस्तस्मात्कान् त्रैवात धातमाणां तस्यैव देवाः सर्वे पश्यन्
केस्तत्र तिष्ठन्तं धनिं प्रापुर्निद्रादयस्त २९ गायामि मीयः शृणुयान्नरोत्तमो यः श्रावयेद्वापि विदुश्च वेताः सतीर्थं गन्तुं वदन्
वनं यद्वा फलं यत्सममो मुपाब ३० इति कार्तिकमास्ये वृत्तुर्ध्यायः श्रीः पुण्डरीकाक्षः महत्फलं त्वया
प्राक्तं मुने कार्तिकमास्ये तयोस्नानविधिं सम्यक् नियमानि पिनारि १ उद्यापनविधिं चैव यथावद्वक्तुमर्हति नारद उवाच

६

तन्निष्कारं शसंजो तोना ज्ञाति विद्यते तव २ तथापि वदतः सम्यग्ब्रह्मस्य शृणुवेन ज आश्विनस्य तु मासस्य याशुक्लैकादशीमेव ३ कार्ति
कव्रतनियमं तस्योक्त्यो दत्तः रात्र्यां तु यो शोषायो उदितो भवेत्तदा व्रती ४ नैस्तथायात्रे जन्माद्दीहः सोऽकमाजनः दिवा संभ्यामुक्ते
स्त्रिंशत्स्त्रिंशदंशुवः ५ अतश्चायं तर्जनीशिरः प्रावृत्त्यवस्तसा वार्चनयम्ययत्नेन धीवितोऽन्वासवजितः ६ कुर्यान्मृगपूरीपरात्रात्र
दक्षिणामुखः गृहीतशिरश्चोक्षाय गृहीतगुणिमृत्तिका ७ गंधैलेपस्त्यकरशोचकुर्यादतीदृशः एकालिङ्गे गुरुदक्षिणपुनः त्रिभुवामेदृशं वाप
योः - ततस्तत्पादयोः पङ्क्त्या गृहीतान्मुन्येत एकद्वित्रिगुणं प्राक्तं ब्रह्मरथं वनस्थेयः ८ यतश्चतुर्गुणं प्राक्तं रात्रौ तदधमावरेत् दत्तं धर्मकृति
मार्गैस्त्रिंशद्दण्डांतर्धरेकं ९ शौक्कमो वहीतस्य सकलानि फलाः क्रियाः सुखशुद्धिर्विहीनस्य नमंत्राः फलप्राप्ताः १० दंतजिह्वापि
शुद्धिं वततः कुर्यात्प्रयत्नतः आशुबलप्राप्तये व्रजाः पशुवस्तुनश्च ब्रह्मपूजां च मधाचत्वं नो देहिवनस्पते इमे मंत्रं समुच्चायेद्वा दशांगुलमा
त्रकं ११ समिधं शीरुहं स्य स्याहोपोषणं विना प्रतिपदं न वनीषधी चर्कं न तथा १२ चंद्रस्योपरागं न कुर्यादंतधावनं कंदकी
हं सकापी सीनिर्गुडी ब्रह्महृत्कः वदंरं विगंधाद्यावर्ज्यै हंतधावेन ततो विष्णोः शिवस्यापि गृहं गच्छेत्प्रसन्नधीः १३ गंधपुष्पसंताप
लाभेऽदीत्यामि तित्यरः तत्र देवस्य पाद्यादीनि पश्चान्नान् पृथक् पृथक् १४ कृत्यास्तत्वा पुनर्दत्तं कुर्याद्विनादिमंगलं तालवैष्णवं

कार्तिकेना

७

गादिध्यानयुक्तं वै वैदिकं १८ पुष्पाद्यैः सतं बले गायकानपि वाचयेत् देवाक्ये गीतपरायतस्ते विष्णुर्नयः १९ तपसि स्थितानानि
कृतादिपुजगद्गैः तुष्टिदानिकलौयस्माद्वक्त्या गानं प्रशस्यते २० कृत्वं वसति देवदामयाष्टरुक्तपाथिव विष्णुवतदाप्राहमद्रुक्तिपरितोपित
२१ नादवसा मिर्वकुट्योगिना हृदये रवौ मद्रुक्ताय वगायते तत्र तिष्ठामि नारद २२ तेषां पूजादिकं गंधपुष्पादिक्रियेत नरः तेन प्रीतिपराया
मिनतयामि त्रपूजनात् २३ मत्पुण्यकथां श्रुत्वा मद्रुक्तानां वगायते निद २४ तनरा मद्रुक्तमद्रुक्त्या मवर्ति २५ श्रीरामो नमो गी
जमलिकाशालमलैवैः अकेजः कणिकारैः विष्णुर्नयः स्तथा सैतः २५ जपाकुदोशो वैश्वयधिकामाकृती सैवः केतकी मवपुष्पश्च न
वायैः शंकरस्तथा २६ गणेशतुलसीपत्रैः दुर्गा नैव तु दुर्वया मुनिपुष्पस्तथा मयैल्लक्ष्मीकामो न वार्येत २७ रक्षयान्यानि प्रशस्तानि
पूजायां सर्वदेवतु एवं पूजा विधिं कृत्वा देवदेवं समाचरेत् २८ मंत्रदीनं क्रियादीनं मक्तिदीनं सुरेश्वर यत्पूजितं मया देवपूरि पूजितं द
स्तमे २९ ततः प्रदीक्षणी कृत्वा देवतुणिपत्यच पुनः समाचरेत् देवगायनाद्यु समाचरेत् ३० नारदः विष्णोः शिवस्यापि च पूजनं य
कुर्वति सम्यग्विधिकांति केस्मिन् विधेस्तपापा सह पूर्वजस्तप्रयान्ति विलसन् वनं मुयाः ३१ इति श्री पद्मपुराणे कार्तिकमाहात्म्ये
पंचमोऽध्यायः ५ श्रीः नारद उवाच नाडिद्वयाविराहायां रात्र्यां गच्छेज्जलशयं तिलगंधाक्षतापुष्पदर्पाद्यैः सहितः शुचिः

१ मातुषे देवस्वोते च नद्यामथ च संगमे क्रमाद्दशगुणं स्नानं तीर्थे नंत फलं स्मृतं २ विष्णुस्मृत्वा ततः कुर्यात्संकल्पं सावनस्य तु तीर्थोद्दि
वतादिभ्यः क्रमादध्यानि दापयेत् ३ नमः कमलनाभाय नमस्तज्जलशायिने नमस्तैस्तुष्टीके शृङ्गाणां ध्येन मोक्षते ४ वैकुण्ठे च प्रया
गे वतथा वदिकाश्रमे ततो विष्णुर्विष्णुः कामत्रधास्ति नैवै देपदं ५ अतो देवाममावतु येतो विष्णुर्विष्णुः तैरेव सहितः सर्वैर्मुनिदेवम
स्वाभितैः ६ कार्तिके हं करिष्यामि प्रातः स्नानं जनादेन प्रीत्यथ तत्र देवशो दामोदरमया सह ७ नित्ये नैमित्तिके कृत्वा कार्तिके पापना
शनं शृङ्गाणां ध्येन मया दत्तं देवतु जेद्रि नृपदत्तं ८ स्मृत्वा मागीरथिं विष्णुं शिवं सत्यं जले विद्रोत नाभिमात्रे जले तिष्ठन् ब्रती स्नायाद्यथा
विधि ९ तिलामलकरणेन गृहीत्वा स्नानं समाचरेत् विधवा स्त्रीयतीनां च तुलसीमूलमृत्तिकां १० सप्तमी दर्शनवमी द्वितीया दशमी पु
११ त्रया दश्यावनस्नाया द्वात्री फलं तिलः सह १२ आदौ कुर्यात्तुलसी स्नानं मंत्रः स्नानं ततः परं स्त्रीद्विराणां नैव दोक्तं चैत्रे सप्तपुराणजैः
१३ स्त्रियां नैव कार्या र्थयः पुरा मक्ति सावितः सविष्णुः सर्वपापघ्नः पुनानु कृपया तुमां १३ विष्णोराज्ञां नु प्राप्य कार्तिकं ब्रतकारका
१४ रस्मिन् देवास्ति सर्वे मां पुनं तु सवासवाः १५ वेदमंत्राः सर्वा जाश्र सरहस्या मखाभिताः कश्यप आश्रमुनयो मां पुनं तु सवदेवताः १६
गंगाद्याः सरितः सर्वा स्तीया निजलदानदाः सद्यः सगाराः सर्वे मां पुनं तु जले द्वाय १६ पतिव्रतास्त्वदित्याद्या विष्टाः सिद्धाः सपन्नगाः

कांतिः

औषध्यः सर्वतश्चापि मां पुनर्नृवलोकनाः १७ एतच्छास्त्राव्रती मन्त्री हे स्तेन्यस्तपवित्रकः देवर्षिमानवपितृनृपयेत्रयथाविधि १८
यावन्तः कार्तिके मासि बर्तन्ते तपितपणे तिलास्तत्संख्यया दानिपतरः स्वर्गवासिनः १९ ततो जलादिनिष्क्रम्य शुचि वस्त्रावृता व्रती
प्रातःकालादितं कर्म कुर्यादर्थी हरिः पुनः २० तीर्थोद्देवता स्मृत्वा पुनस्तवर्चाणि दापयेत् गंधपुष्पतिलैर्युक्ता नमस्त्वात्तत्परमानसः २१
व्रतिनः कार्तिके मासि स्नातस्य विधिवन्मम गृहाणाध्यमया दत्तं राधया स्नादितो हरिः २२ ततश्च ब्राह्मणान् सक्त्या पूजयेद्दृष्टपारगान्
गंधपुष्पः सतो बलः प्रणम्य पुनः पुनः पुनः २३ तीर्थोद्देवता स्मृत्वा पुनस्तवर्चाणि दापयेत् गंधपुष्पतिलैर्युक्ता नमस्त्वात्तत्परमानसः २४
२४ अथ कर्तव्यं विष्णोः स्वरूपं ब्राह्मणान्मुनिं नावमान्यानि विरोध्याः कदाचिच्छुभमिच्छता २५ ततो हरिप्रियां देवीं तुलसीम
चयेद्वती प्रदक्षिणानमस्तकारात् कुर्यादेकाग्रमानसः २६ देवस्त्विति निर्मिता पूर्ववर्तिता सिन्धुनीद्वरे नमो नमस्ते तुलसीपापह
रहरिप्रिये २७ ततो विष्णुकथं श्रुत्वा पौराणीं स्थिरमानसः ब्राह्मणान् तान् पुनश्चैव पूजयेद्भक्तिमानव्रती २८ एवं सर्ववि
धिं सम्यक्पूर्वोक्तं सक्तिमान्तरः करोति यः सलभत नारायणसंलोकतो २९ शणापहं पातकनाशकं त्वरं सद्बुद्धिदं पुत्रधनादिसा

कांती

ने-

साधकं सुक्तेर्निदानं नृदिकार्तिकव्रतादिह प्रियादन्यदिहा स्तिभक्तके
ऐसाध्यायः ६ नारद उवाच कार्तिकव्रतिनां पुस्तानियमाये प्रकीर्तिताः तान् शृणुष्व महाराज त्वत्कथ्यमाना मासेतः सर्वे हि
पाणिमांसं च सोऽसौ वीरकतया राजमाषादिकवापि नैवाद्यात् कार्तिकव्रती २ द्विदलं तिलतैलं च तथा चंद्राख्यं द्विषितं सावदु
ष्टजं दुष्टं वर्जयेत् कार्तिकव्रती ३ परान्ने च पूरेद्वहं परदरागमं तथा तीर्थं विना सदैव वर्जयेत् कार्तिकव्रती ४ वेददेवहिजानो
रुगुरुग्रातनां तथा स्त्रीराजमहतां निंदां वर्जयेत् कार्तिकव्रती ५ अल्लबुंबुविषं ताकं कूट्ठमोर्जं हृदनीफलं प्राण्यगं सामिषं पूर्णं
फलजां वीरमामिषं ६ धान्यमसूरिका प्राक्ता अन्नपर्युषितं तथा अजागोमदिषीसीरादन्यहुधा निचामिषं ७ द्विजकीर्त्ता
रसाः सर्वे लवणभूमिजं तथा ताम्रपात्रे स्थितं गव्यं जलं फलं च लज्जितं तथा आचार्यपात्रं सर्वमामिषं तस्मिन् बुधैः ब्रह्म
चर्यमथः सुप्तपत्रावल्यां समाजने ८ अपराह्णं तु भोजितं कुर्यादेवं सदा व्रती नरकस्य चतुर्दश्यां तैलाभ्यंगं च कारयेत् २०

का. मा.

U

अन्यथाकर्तिकमासितैलाभ्यंगं च वर्जयेत् पलांडुलसुणं हि गुं च वा कं रं जनं तथा ११ नालिकां मूलकं सिंगं वर्जयेत् कार्तिकव्रती
श्लेष्मातकं कपित्थं च वर्जयेद् द्वेष्टव्रती १२ रजस्वलां त्यजेन्मं छेपितं तात्रात्यं कस्तथा द्विजं द्विदं बंदं बंदं अनवदं त्वं वदाव्रती १३
रुहिदं बंदं कं च स्तकं च वर्जयेत् द्विपाचितं वदथा नने वाद्या द्वेष्टव्रती १४ रातानि वर्जयेन्मित्यव्रती सर्वव्रतेष्व
पि कृष्णादिकं च कुर्वीत स्वराज्या विष्णुदुष्टे १५ तथैकनाड्ये च कृष्णमाड्ये दनीफलं तरुणी मूलकं च वयोफलं च कालिं गं
१६ फलं धात्रि सवचनं रिकेलं तथापि च अलावृषपटलं च बादरं जंबु १७ १८ कं ताकं जतया विलीं राकं तु जलं जंतया १९
कान्त्यातिवर्ज्या नि क्रमात्प्रतिपदां दु २० धात्रीफलं रवौ तद्वर्जयेत् सर्वदा रदी २१ न्योन्यवर्जयेत् किं विद्या द्विष्टु प्रीति ये तथा २२
तत्पुनर्वसु णो दत्ता सप्तये सर्वमेव हि एवमेव हि मा धिपि कुर्यात्प्रतिपदां च २३ हरिजागरणं तत्र प्रवर्थात् न न कारयेत् तथोक्तं का
रिणं द्वेष्टं कार्तिकव्रतिनं च २४ यमहता पलायंते गे जासिंहं हितायथा वरं विष्णुव्रतं धेत् न न यज्ञातया जकः २५ यज्ञक

पाठराभेदका

नारकं वना शिष्टं

वल्गु
वल्गु

७

आनुयात्स्वर्गं वैकुण्ठं कार्तिकव्रती भुक्तिमुक्तिप्रदानी हयानि क्षेत्राणि भूतले २३ बर्सेति तानि ते द्वेष्टं कार्तिकव्रतकारिणाः दुःस्व
मं दुःस्वतं किं विम्वनो वा क्रमेजंतया २४ कार्तिकव्रतिनं द्वेष्टं विलयं यं तितक्षणात् कार्तिकव्रतिनं पुंसो विष्णुमक्ति कृतात्म
नः २५ रक्षां कुर्वीत राकाद्या राजानं किं न रायया विष्णुव्रतकरो नित्यं यत्र तिष्ठति पूजितः २६ ग्रहभूतपिशाचाद्यैर्नैव तिष्ठति
राक्षसाः कार्तिकव्रतिनः पुण्यं यथोक्तव्रतकारिणः २७ न समर्थो भवेद्भक्तं ब्रह्मापि च तनुर्मुखः नारद उवाच विष्णुप्रियं स
कलकलमपनाशनं तत्पुत्रपौत्रधनधान्यसमृद्धिकारि उज्ज्वलस्य नियमं कुरुते मनुष्यः किं तस्य तीर्थं परिसेवनं शीलनं च २८
इति श्रीपद्मपुराणे कार्तिकमाहात्म्ये सप्तमोऽध्यायः २९ श्रीः नारद उवाच अथैजव्रतिनः सम्यगुद्यापन
विधिं नृप तच्छृणु च मया ख्यातं सविधानं समासतः १ उज्ज्वलं कुरुतु द्रव्यां कुर्यादुद्यापनं व्रती व्रतसंपूर्णतार्थाय विष्णुप्रीत्यर्थं
मेव च २ तुलस्यामुपरि शतं कुर्यात्पि कंशुभां सतारणां च तु द्वारां ध्वजवामरशोभितां ३ द्वारेषु द्वारपाठांश्च सृज्यात्
पूजयेत्पृथक् पुण्यशीलं सुशीलं च जयं विजयमेव च ४ तुलसीमूलदेशं तु सर्वतोऽरसं शितं चतुर्भिर्वर्णैः सम्यक् शोभा

कार्त्तिकः

द्वयसमलंकृतं ५ तस्यापरिष्ठात्कलशं परत समन्वितं महाफलं संयुक्तं शुभं तत्र निधाय ६ पूजयेत्तत्र देवतां शंखचक्र
गदाधरं कौशेयपीतवसनं युक्तं जलधिकं न्यया ७ इन्द्रादिलोकपालं शंखमंडपे पूजयेद्ब्रती ८ द्वादश्यां प्रतिबुद्धो सोऽब्रवीत्
यतः सुरैः - दृष्टो रितश्चतुर्दश्यां तस्मात् पूज्यस्तिथौ हरिः तस्यामुपवसेद्भक्त्या त्रिंशत्तः प्रणतमानसः ९ पूजयेद्देवदेवतां सो
वर्णगुर्वनुज्ञया उपचारैः षोडश्यां निर्नानां सप्तसमन्वितैः १० रात्रौ जागरणं कुर्याद्वाद्यादिमंगलैः गीतं कुर्वेत्तैः भक्त्या
जागरेत्कृपाणिनः ११ जन्मान्तरातोऽतैस्तमुक्ताः पापसंनयेः नराणां जागरेद्विष्णोर्गीतं नित्यं प्रकुर्वतां १२ गोसहस्रवद
दत्तां समफलमुदाहृतं गीतं नृत्यादिं कुर्वेत्कुरुद्वयैकौतुकानि १३ पुरतो वासुदेवस्य रात्रौ ये हरिं जागरे पठन् विष्णुचरित्रा
णियोरंजयति वैष्णवा १४ भुवि न कुरुते वाद्यं स्वच्छालापांश्च दर्शयन् भावेरेतैर्नरो यस्तु कुरुते हरिं जागरं १५ दिने हि
नेतरस्य पुण्यं तीर्थं कोटिं समं स्मृतं तत्तत्कृपाणिनां स्यात्तु सपत्नीकाद्विजोऽस्तथा १६ त्रिंशत्तः प्रणतमानसं कुरुते वाद्यं
न निमंत्रयेत् वरां दत्वा यतो विद्मः शुभं तस्य स्वीकृतवतः १७ अस्यां तैर्दुर्जतं तदक्षय्यफलं भवेत् असुतस्तान् भोज

१२

यद्विप्रान् पायसान्नादिना व्रती १८ अतो देवा इति द्वाभ्यां दुग्धया जिलपायसं प्रीत्यर्घ्यं देवदेवस्य देवानां च पृथक् पृथक्
१९ दक्षिणां त्रयया शक्तिं प्रदद्यात्प्रणमनतान् पुनरेव समभ्यर्च्य देवांश्चतुर्लसीतथा २० ततो गंगं पूजयेत्तत्र कपिलं विधि
वद्ब्रती गुरुव्रतोपदेशं वस्त्रालंकारादिभिः २१ सपत्निके समभ्यर्च्य तांश्च विप्रान् दक्षमापयेत् युष्मत्प्रसादाद्देवताः प्रस
न्नस्यात्सदामन २२ व्रतादस्मात्कृतं पापं सप्तजन्मान्तरैश्चपि तत्सर्वं नाशमाया तु स्थिरमेवास्तु संततिः २३ मनोरथाश्च स
फलाः संतु नित्यं मनार्जया दहंते वैष्णवे रूपां प्राप्नुयामतिदुर्लभं २४ इति समाप्य तान् विप्रान् प्रसाद्य राविसर्जयेत् त
तश्च गुरुवन्दयद्वात्सालंकारां व्रती २५ ततः सुहृद्गुरुतः स्वयं भुंजीत भक्तिमान् कार्तिके चैव माघे च राविविधिस्त
तः २६ गारुडः एवं यः कुरुते सम्यक् कार्तिके चैव नरः प्राप्त्या च विपुला भोगान् विष्णुसन्निध्य गोतुवेत् २७ सर्वव्रतैः
सर्वतीर्थैः सर्वदानैश्च युक्तं तत्कार्त्तिके गुणितं श्रेयं कार्तिके चैव विधानतः २८ ते धन्यास्ते सदा पूज्यास्ते पांचसफला
दयः विष्णुपीतिकरास्ते स्फकार्तिके चैव नरः २९ देहे स्थितानि पापानि वितर्कयन्ति तत्क्षणान् कृपाया नो भ

४४

४५

कार्तिक

११

वत्येकवर्जव्रतक्षेत्रः ३० इत्युज्ज्वलनियमान्तर्यपोतिसत्तयिबैतान्कथयतिवैद्यवाचतम् तौसम्यक्व्रतकरणा
न्यालंभवेत्तत्सर्वकलुषविनाशनलक्षणे ३१ इत्येकौकार्तिकमाहात्म्यउष्टमोऽध्यायः — श्रीः धृतरुवाच यत्
याकथितं ब्रह्मव्रतमर्जस्यविस्तरात् तत्रयातुलसीमूलेविद्योः पूजात्वयोदिता १ तेनाहंप्रष्टुमिच्छामिमाहात्म्यतुल
सीभवं कथंसातिप्रियातस्यदेवदेवस्यत्रार्डिपाः २ कथमेषासमुत्पन्नाकस्मिन्स्थानेवनारद एतद्ब्रह्मसमसेनसर्वज्ञो
सिमतोमम ३ नारदउवाच शुश्राजन्प्रवहितोमहात्म्यतुलसीभवं सेतिहासंपुराहृतंनसर्वकथयामिते ४ पु
रात्राकःशिवद्रष्टुमगात्कलासपर्वतं सर्वदेवैःपरिवृतस्त्वप्सुरागणसेवितः ५ यावद्गतःशिवग्रहंतावत्तत्रसदृष्टवान् पु
रुषमीमकर्माणं दृष्ट्वा नयनभीषणं ६ संपृष्टस्तनकस्त्वमोक्षगतोजगदीश्वरः एवंपुनःपुनःपृष्टःसतदानो विवान्मृष
ततःकृद्वैज्रपाणिःतंनिभस्यववाब्रवीत् इदुवाच रमयाष्टमानोपिनोत्तरंदत्तवानसि ७ अतस्त्वाहंनिभंजि
णकस्त्वांजाताद्युमिते इत्युदीर्यततोवज्जीवज्रेणाभ्यहनदुत् ८ तेनास्यकंठोर्नालत्वमगाद्वज्रंभस्मतां नारदः

22

ततो रुद्रः प्रज्ज्वालते जसा प्रहसन्निव १० दृष्ट्वा दृष्ट्वा स्पतिस्त्वेर्ण कृतं जलिपुरो मवत् रं वं च दं डवद्भौ कृत्वा स्तोतुं प्रवक्रमे ११
दृष्ट्वा स्पतिरुवाच नमो देवाधिदेवाय त्र्यंबकाय कर्पादिने त्रिपुरघ्नाय शर्वार्थनेमो धूक निषूदने १२ विरूपायातिरूपाय बद्धु
पायं शंभवे यज्ञविधं सर्वत्रैव यज्ञानां फलदायिने १३ कालांतकाय कालाय कालसो गिधराय च नमो ब्रह्मशिरोहवे ब्रह्मण्या
यनमो नमः १४ नारदः एवं स्तुतस्ततः शंभुर्धिषण्णंतं जगाद ह संहरन् नयन ज्वालां त्रिलोकी ददनक्षमो १५ ईश्वरः बरं वरय
भोग्र स्रष्टुं पीतस्तुत्या लयात् इन्द्रस्य जीवदानेन जीवेति त्वां प्रथो व्रज १६ दृष्ट्वा स्पतिः यदि तु होसि देवत्वं पाहींद्र शरणा
गतं अग्निरेषः शमं यातुं भालनेत्रसमुद्रवः १७ ईश्वरः पुनः प्रवेशमायाति भालनेत्रे कथं शिखी एवं त्यज्यामहं इरेयथेन्द्र
नैव पीडयेत् १८ इत्था कृतं करं धत्वा प्राप्तिपल्लवणो रुसि सोपितत्सिंधुगंगायाः सागरस्य च संगमे १९ नारदः तावत्स
बालरूपत्वमगन्तव्यं रुद्रोदह रुद्रतस्तस्य द्वाब्देस्य प्राके पुष्टुरणी मुहुः २० स्वर्गाग्रसत्यलोकश्च तत्त्वना द्वयरी कृताः रत्वा
ब्रह्माय यौतत्र किमेतदिति विस्मितः २१ तावत्समुद्रस्योत्संगे तबालं सददर्शह दृष्ट्वा ब्रह्माणमायां समुद्रोपि कृतं जलिः

का ९

१२

२२ प्रणम्य शिरसा बालं तस्योत्संगेन्येवेशयत् सोऽब्रवीत्सिंधुं गंगायं जातोऽयं मम पुत्रकः २३ जातकर्मदिसंस्कारान्
कुरुष्वार्यजगद्गुरु नारद इत्येवदत्तपाथोऽसौ बालः सागरात्मजः २४ ब्रह्माणमग्रहात्कूर्चं विधुन्वंश्च मुहुर्मुहुः पुन
तस्तस्य कूर्चं तन्नेत्रौ भ्यामगवज्जले २५ तस्माज्जले धरति रव्यातो नाभ्यामवत्यसौ अधुना राघवतरुणः सर्वशस्त्रास्त्रपारगः
२६ अवध्यः सर्वदेवानां विना रुद्रं भविष्यति यत एव समुद्रतस्तत्रैवातंगमिष्यति २७ नारदः इत्युक्त्वा शुक्रमाहूय राज्ञे
तं राभ्येषयत् आमंत्र्य सरितो नाथं ब्रह्मा तद्देवमागतः २८ अथ तद्दर्शनोत्फुल्लनयनः सागरस्तदा कालनेमिसुतां वंद
तद्वार्या र्थमयाचयत् २९ ते कालनेमिप्रमुखस्ततो सुरास्तस्मै सुतांतां प्रददुः प्रहर्षिताः सचापिता वप्राप्य सुहृद्गान् वदन्ति
शासगं शुक्रसहायवान् बली ३० इति पद्मपुराणिकार्तिकमहात्म्येन वमाध्यायः ९ श्रीः नारद उवाच ये देवैर्निर्जि
नाः पूर्वदेव्याः पाताकसंश्रिताः तेषां मंडले यातानि भयास्तदुपाश्रिताः १ कदाचिद्विष्णुशिरसं दृष्ट्वा रुद्रसदैत्यराट् प
प्रहृष्टमार्गवतस्य शिरसश्चेदकारणं २ सशशंस समुद्रस्य मथनं देवकारितं शनापहरणं वैवदेत्यानां विपराभव ३ सिरुत्वा

१२

क्रोधरक्ताक्षस्वपितुर्मथनं तदा हूतं संप्रेषयामास घस्मंशं कस्तनिधौ ४ इति त्रिविष्टपंगत्वा सुधर्मो प्राविशत्तरात् गर्वादख
र्वमोलिस्तदेवेद्रं चक्षुमब्रवीत् ५ घस्मर उवाच जलधरोऽधितनयः सर्वदेव्युज्जेस्वरः इतो ह प्रेषितस्तेन स पदाहं शुणुष्वतत्
५ कस्मात्त्वयाममपितमथितः सागरोद्रेणा नीतानि सर्वरत्नानि तानि शीघ्रं प्रयच्छतः ६ नारद उवाच इति दूतवचः श्रुत्वा
विस्मितस्त्रिदशधिराट् उवाच संस्मरुद्रं मयरोपसमन्वितः ७ रुद्रः शुणुदूतमया पूर्वमथितः सागरोयथा अद्रयाम
इदं वै यं स्तास्वकुक्षिस्थः कृतास्तदा ८ अन्येपि मद्रूपस्तेन रक्षिता इति ज्ञाः पुरा तस्मान्न द्रव्यं जातं तु मया पश्य हते किल ९
शंखे बोधे च पुरा देवान् द्विषत्सागरात्मजः ममानुजेन निरुतरेः प्रविष्टः सागरोदरं १० तद्रूपकथय स्वास्य सर्वमथनं कारणं
नारद उवाच इत्येवमसंज्ञितो दूतस्तद्द्रेणागमद्भवं ११ तद्देवैर्देवचनं सर्वदेव्याया कथयत्तदा तन्निशम्य तदोदत्योरो
पात्यस्फुरिताधरः १२ उद्योगमकरोत्तर्णे सर्वदेव्यं जीगीषया तदोद्योगे सुरद्रस्य दिग्भ्य पाताकतस्तदा १३ इति ज्ञाः प्रतिपद्य
ते कोटिदशः कोटिदशस्तथा अथ शुरुनिशुभाये रक्षाधिपति कोटिभिः १४ गत्वा त्रिविष्टपं देव्यानां दनाधिष्ठिता भवत्

का मा १०

१३

आरामित्वमरावत्यो देवायुः शयनं दिशताः १५ पुरमादृत्यतिष्ठते हृष्टा दैत्यबलं महत् ततः समभवद्युद्धं देवदानवसेनयोः १६ युस
लेः परैर्बैवीणो गदाशक्तिपरश्चयैः तेन्यन्यसमधावतं जघनतुश्च परस्परं १७ तक्षणेनारुवसेनारुधिरौघप्रवाहिणी पतितैः पा
त्यमानैश्च गजा इवरथपत्तिभिः १८ रराजतरणेभ्यः संध्याभरणदलैरिव नवयुद्धे मृतान् दैत्यान् भार्गवस्तदतिष्ठयत् १९
विद्ययामृतजीविन्यामंत्रितैस्तेयविंदुभिः देवानपि हतान्युद्धे तत्र जीवयदंगिराः २० दिव्योषधीः समानीय द्रोणाद्रिः स पु
नः पुनः देवान् दृष्ट्वा हतान्युद्धे पुनरेव समुत्थितान् २१ ऊलं धरः क्रोधवशात् भार्गवं वाक्यमब्रवीत् ऊलं धर उवाच मया युद्धे हता दे
वा उतिते कथं पुनः २२ तवेयं जीविनी विद्या नैवान्यति नः शतं नृकृत्वा दिव्योषधीः समानीय द्रोणाद्रिः गिराः सुरान् २३
जीवयत्येष तक्षी प्रद्रोणाद्रिं च मुपाहर नारद उवाच इत्थं सः सापि दैत्यैः द्रोणीत्वा द्रोणावलं हतः २४ प्राप्तिपत्तागरे तूष्णी
पुनरागाम दहं अथ देवान् हतान् दृष्ट्वा द्रोणाद्रिमुगमद्भुतः २५ तावत्तत्र गिरिं द्रुतं न ददश सुरा रितः श्लाघ्यो दैत्या
हतद्रोणाधिपणो नयविह्वलः २६ आगत्य दूरादा ज केन वा साकुलितमानसः पलायध्वमहो देवानाय जेतुं क्षमायतः २७

१३

रुद्रांशसंभवेद्येः स्मरध्वंशुकेष्विति नारद उवाच इत्थात दूरं नंदे नयविह्वलितस्तदा २८ दैत्यैर्देवध्वमानाश्च पलायं
तदिद्रोणादश देवान् विद्रुवितान् दृष्ट्वा तत्सागरनंदनः २९ शंखभेरीजयश्रवैः प्रविवेशामरावतीं प्रविष्टेन हारी दैत्यैः देवाः श
क्रपुरोगमाः ३० सुवर्णाद्रिगुहात् प्राप्ता न्यवसे दैत्यतापिताः ततश्च सर्वे पुसुराधिको रधिद्रोणादिकानां विनेवेशयंस्तदा शुभा
दिकान् दैत्यसावृष्टयकृष्टयकस्वयं सुवर्णाद्रिगुहामगमन्तः ३१ इति श्री पद्मपुराणे कर्त्तिकमाहात्म्ये दशमोऽध्यायः १०
श्रीः नारद उवाच पुनर्दैत्यसमायातं हृष्टा देवाः सवासवाः भयप्रकंपिताः सर्वे विद्रुस्तानुं प्रवक्तुः १ देवा उचुः नमो मे तस्य
कूर्मादिना रतास्वरूपः सदा भक्तकार्योद्यतायति हरे विधात्रादि सर्गश्रुतिध्वंसकर्त्रे गदाशंखपद्मारीरुस्तायते स्त २
रमावल्लभाया सुराणां निहं त्रेभुं जगारिष्यानाय पीतांबराय मखादिक्रियापाककर्त्रे शरणाय तस्मै नतास्मो नतास्मः ३ न
मो दैत्यसतापिता मर्त्यदुःखारलुब्धसदंशले विह्वले भुजंगेश तत्प्रेक्ष्याया कर्त्रे द्रुहिनेत्राय तस्मै नतास्मो नतास्मः
४ नारद उवाच सकृन्नाशनं नाम स्तावमेतत्पेठन्नरः सकदा विन्न संकष्टैः पीड्यते कृपया हरे इति देवास्तुतियाव

कामा ११

१४

कुर्वीतदनुजिष्णुः तावत्सराणामापत्तिर्विज्ञातविष्णुनातदा ६ सहसोऽस्यायदेत्यारिः कृपया विप्रमानसः आरुह्य गरुडं वे
गाह्यं वीर्यमवर्षीत ७ भुगवानुवाच जलधरणे भ्रात्रा देवानां कदनं कृतं तैरादूतो गमिष्यामि युद्धायाद्यत्वरानि
तः ८ कुवाच श्रीः अहं तव हस्तानां यत्कृतं तव दिसर्वदा तत्कथं ते मया भ्रात्रा तयुद्धे वध्यः कृपानिधेः ९ भावान्
रुद्रोऽसंभवत्वाच ब्रह्मणो वचनादपि प्रीत्या च तव नैवायं मम वध्यो जलधरः १० नारदः इत्थं क्वा गरुडा रुद्रोऽसंभवत्वा
गदासि भरत विष्णुर्वै गाद्ययोपुष्टयत्र देवास्तु वीर्यं ११ अथारुणानुज ऊवाच पक्ष्वातप्रपीडिताः वात्या विवर्जिता
देत्या वधं स्वयं धावताः १२ ततो जलधरो दृष्ट्वा देवान् वात्या प्रपीडितान् उद्विग्नमयतः क्रोधान्नतो विष्णुं समभ्यगात् १३
ततः समरवद् विष्णुदेत्येव मे हतं आकाशं कुर्वतो बाणेस्तथानिराकाशायत् १४ विष्णुदेत्यस्य बाणो ध्वजं ध्वजं
धनुहयान् विद्धतं हृदये बाणेनैकेन ताडयत् १५ ततो देत्यः समुत्पत्य गदापाणिस्त्वरान्वितः आहृत्य गरुडं हृदि पा

१४

पातयामास हतले १६ विष्णुर्गदां स्वस्वदेन विद्धेदप्रहसन्निव उत्पत्य हृदये विष्णुं ऊघानदृष्ट्वा मुष्टिना १७ ततस्तौ बभूवुर्न युयुधाते
महाबलौ बाहुभिर्मुष्टिभिरिव ऊघानुनिनोदयन्मही १८ एवं तौ सुविरयुद्धं कृत्वा विष्णुः प्रतापवान् उवाच देत्य राजानं मेघगंधारिणः
स्वर्गः १९ विष्णुर्वाच वरवरयदेत्येदं प्रीतिस्मितवविक्रमात् अदयमपि ते दंभेयं तं मनसि वर्जिते २० जलधरः यदि न बुकुरु
ष्टोसि वरमनंदस्वमे मद्रुगिन्यास हतया मद्रुहसगणो वस २१ नारद उवाच तथेत्थं क्त्वा सहवाच सर्वदेवगणैः सह जलधर
नामपुरमगमद्रुमया सह २२ जलधरश्च देवानां अधिकारिषु दानवान् स्थापयित्वा सहैः सन्पुनरागम्य हतले २३ देवगंधर्वसिद्धे
पुयत्किं विद्रुतसंज्ञितं तदात्मवशां गृह्णत्वातिष्ठत्सागरनंदनः २४ पातालं पुनर्देत्यं निशुलं समहाबलं स्थापयित्वा सत्रोपायै
नान्यद्वृत्तं बलिं २५ देवगंधर्वसिद्धाद्याः सर्पराक्षसमानुषान् स्वपुरे नागरान् कृत्वा चैव सभुवनत्रयं २६ एवं जलधरः कृत्वा दे
वाक्स्ववर्जितैः धर्मपालयामास प्रजापुत्रा निबो रसात् २७ न कश्चिद्वाधितो नैव दुःखितो न कदापि न दीनो दृश्यते तस्मि
धर्मराज्यं प्रशासति २८ एवं मही शासति दानवैर्धर्मं प्रसम्य कस्य दृष्ट्याहं कदाचिद्वागादयतस्य लक्ष्मीं विलोकिंतुं श्रीरमणं

(50)

१४

रसेवितुं ३० इति श्रीपद्मपुराणे कर्तिकमहात्म्ये कादशोऽध्यायः ११ नारद उवाच समासं पूज्यविधिबह्वानवेदोतिभक्तिमान्
संप्रहस्यतदावाकं जगद्वत्पसन्नम् १ कुत आगम्यते ब्रह्म किं विदुः क्व त्वया क्वचित् अदर्थमिह आयातस्तदा तापय मामुने २
नारद उवाच गतः कैलाससिखरे देवैर्द्राह्यदृष्टया तत्रोभयासदासीमिदं दृष्टवानस्मिन्नांकरं ३ योऽजमायतविस्तीर्णकल्पवृक्षम
हावने कामधेनुवतैः कीर्णैश्चितामणिसुदीपितैः ४ तद्दृष्ट्वा महादुःखी वितको मे भवत्तदा कापीदृशी भवेद्विस्त्रि लोको वा न वेति वा
५ तावन्नवापि देत्येदं समृद्धिः सस्मृता मया तद्विलोकनको मोहत्वत्सन्निध्यमिहागतः ६ त्वत्समृद्धिर्मया दृष्टा स्त्रीरत्नसहितां च
वै तर्कयामि शिवादन्यैस्त्रिलोक्यां न समृद्धिभाक् ७ अशुरो नागकन्याद्या यद्यपि त्वद्विश्लिष्टाः तथापि तानपार्वत्यारूपेण सह
शाश्वतं ८ यस्यालावण्यदलधौ निमग्नश्चतुराननः स्ववीर्यमुत्तुवे पूर्वतया कान्योपनीयते ९ वीतरागोऽपि हि यया मदनाच्छि
रिः स्वलीलया सोदयंगदने भ्रामि शूरी रूपया पुरा १० यस्याः पुनः पुनः पश्यन्पुनः पथाता विसर्जने ससर्जोऽशुरसस्तासां तस्मै
कपिना भवतु ११ अतस्त्रीरत्नसंज्ञातुः समृद्धिस्तस्य सावरा तथा न तव देत्येदं सर्वरत्नाधिपस्य च १२ एवमुक्ता तमामं त्र्यगतेन

धिसदैत्यराट् तद्रूपश्रवणादासीद नंगज्वरपीडितः १३ अथ संप्रेषयामास सद्रुतं सिंहिकासुतं त्र्यंबकाय तदा किं विदुः क्व माया विमोहि
तः १४ कैलासमगमद्रुः कुर्वन्कुर्वन् दुर्वरसं कालेन कृष्णक्षेपे दुर्वर्जसं स्वागते जसा १५ निवेदिता गमश्चासौ नंदिना प्रविवेकासः
त्र्यंबकं शूलतासं तापैरितो गक्यमब्रवीत् १६ रादुःखवाच देवपन्नगसेव्यस्य त्रिलोक्याधिपतेस्तथा सर्वरत्नेश्वरस्य त्वमातां शुभं
पञ्चज १७ स्मरानवासिनो नित्यमस्त्रिभुवनवदस्य च दिगंबरस्य तेभ्यो कथं हैमवती शुभा १८ अहं रत्नाधिनाथो स्मिन्नावस्थीरत्न
संज्ञिता तस्मान्ममैव सा योग्या नैव निष्ठाश्रितस्तव १९ नारद उवाच वदत्येवं दत्ते राहो भूमध्याकुलपाणिनः अहवत्पुरुषो भी
मरोदस्तीव्राशनि समद्युतिः २० महास्य प्रललज्जिह्वः सत्वालनयनो महावर्धुर्धकेराः शुक्लेतुर्गो सिंहवरापरः २१ तन्तरवादि
कुमायां तद्वद्वारादुर्गयातुरः अथावद्रतिवगेन बहिः सचधारतं २२ धृत्वा रवादिभुमारब्धस्तावदुद्रेण वारितः नैवासौ वध्यतामेति
इतोऽयं परवान्यतः २३ मुनेति पुरुषः श्रुत्वा राहंतत्याजसो वरे राहुत्यक्तकौसपुरुषस्तदा रुद्रं विजितपत् २४ पुरुष उवाच शु
भा मां बाधते स्वामिन् सुहृन्मया स्मिन् सर्वदा किं भयं ये देवैः ज्ञातदाज्ञापय मामं विभो २५ ईश्वर उवाच भक्षयस्वात्मनः शीघ्रं मां

कार्त्तिक १३

१६

संतुक्तहस्तपादयोः नारद उवाच सखि विनैव मातृ तत्तत्स्वस्वादपुरुषत्वं २६ हस्तपादोद्भवं मांसं विरः शेषो यथा भवत् दृष्टुं शिरो व
शेषं तं सुप्रसन्नः सदा शिवः २७ उवाच सीमकर्मणं पुरुषं जातविस्मयः ईश्वरः त्वं कीर्त्तिमुखः संतोषितः सदा २८ त्वं
वीर्येण कुर्वीति नैवेन मप्रियं कराः नारद उवाच तदा प्रभृति देवस्य द्वारे कीर्त्तिमुखः स्थितः २९ नार्थं यती हये पूर्व तेषामर्वावृत्त्या भवेत् राहु
विमुक्तो यस्मिन् सोपत द्वारस्थले ३० अतः सर्ववैरी भूत इति भूमौ प्रयागतः ततस्तदा पुनरेव जातमात्मानमस्मिन्निति मन्यमा
नः समेत्य सर्वं कथायां बभूव जलं धराय शिवे स्तुतयत् ३१ श्री इति श्री पद्मपुराणे कार्तिक महात्म्ये द्वादशोऽध्यायः १२
श्रीः नारद उवाच जलं धरस्तुतुत्वा कोपाकुलितविग्रहः निजगमाद्देव्यानां कोटिभिः परिवारितः १ गच्छतो स्यात्तः शुक्रो रा
हुदृष्टे स्थितो भवत् मुकुटत्वापतदभूमौ विगात्प्रसवलितस्तदा २ तदेत्यस्य न्यावृत्तस्तस्य विमानानां शतैस्तदा साजतनमः पूर्णप्रा
हृषीवयथायनैः ३ तस्योद्योगतदाज्ञात्वा देवाः शक्रपुरोगमाः अलक्षितास्त्वरान्मुद्रालिनीं तं विजृम्भुः ४ देवा उचुः न ज्ञानमि
कथं स्वामिन् देवापतिमिमां प्रतो तदस्मद्गणार्थाय जहिसागरतन्तुद्वनं ५ नारदः इति देववरः श्रुत्वा प्रहस्य वृषतध्वजः महावि

१६

सुसमाह्वयवचनं नंदैः पब्रौ ६ ईश्वर उवाच जलं धरः कथं विष्णो न हतः संगरे त्वया तद्गुह्यं पियाति सित्यत्कावैकुण्ठमात्मनः ७ भगवान्
तवांशं संतुत्वा ब्रूयात् त्वं श्रियस्तथा नमयाति तत्संख्ये त्वमेव जहिसागरं ८ ईश्वर उवाच नायमेभिर्महातज्जरास्त्रास्त्रैर्वध्यते
मया देवश्च स्वस्वतेजोसिंहास्यार्थं दीयतामतः ९ नारद उवाच अथ विष्णुमुखो देवाः स्वतेजोसिंहास्यं दत्तुस्तदा तानैक्यमागतानीशो दृष्टुं स्व
रामुच्यतः १० तेनाकरोन्महादेवो सहास्राक्षमुत्तमं चक्रं सदर्शननाम ज्वालामालातिशयं ११ तेजः शेषणवतथावज्ज्वरकृतवान्मह
तावज्जलं धरोद्दृष्टः कैलासतलभूमिषु १२ हस्त्यश्चरथपत्नीनां कोटिभिः परिवारितः तं दृष्ट्वा लक्षिता जग्मुर्देवाः सर्वे ययागतः १३ ग
णाश्च सममुद्यंत्युद्गयाति त्वरान्विताः नंदीमवब्रून्नाम निमुखाः सर्वे शिवाज्ञया १४ अवचरुर्गणा विगात्कैलासाद्युद्धमेदाः
ततः समवद्युदं कैलासोपत्य काभुवि १५ प्रचक्रुः मयापि पदैत्यानां धोरंशस्त्रास्त्रसंकुलं भरीमृदंगद्वारवैद्यनिस्वनैर्वीरपद्
मिभिः १६ गजोद्भरथश्चैश्वर्यानां दिताभर्यकपत शक्तितोमरवाणेषु सलं पात्रापाद्वैः १७ व्यराजत नमः पूर्णमुक्ताभिरिव स
दृष्टं निहतैरथ नो गेह नैर्भूमिर्भूराकृत १८ बज्राहताश्च लक्ष्मिः शकले रिव संवृता प्रमाथत दैत्यैर्घैर्देव्या हतगणैस्तथा १९

का. नि. १३

१७

वसासुमासपकाद्याभरगल्यसभवत्तदा प्रमथतदैत्यैर्वाभारिव समजीवयन् २० युद्धे पुन पुन स्तत्रामृतसंज्ञा विनीवलात् तं
दृष्टु व्याकुलीभूता गणाः सर्ववलाचिताः २१ राशंसुदेवदेवाय तत्सर्वं शुकवेष्टितं अथ रुद्रमुखात्कृत्या बभूवाती वसीषणा २२ ताल
जंषीदरीवक्रास्तनपीडितभूरुहा सायुद्धमिमासाद्य भक्षयती महासुरान् २३ भार्गवं स्वर्गगेधृत्वा जगन्मातर्हितानभः विधत्तं
गर्वदृष्टुदैत्यसेना गणास्तदा २४ प्रह्लादवदनावाणा नृनिजं घृष्टं दुर्मदा अथाहं ज्यते दैत्यानां सेना गणतया र्दिताः २५ वायुव
गहतात इत्यर्कीर्णात्तणसततिः भाना गणभयासेनां दृष्ट्वा हर्षयुता ययुः २६ निशुंभं शुभसेना न्यौ कालने मिश्रवीर्यवान् जयस्ते
वारयामासुर्गणसेनां महाबलाः २७ सुंरंत रावर्षाणि प्रहृषीव बलफकाः ततो दैत्यद्वारा घास्तिशालभाना मिश्रवज्राः २८ रुद्र
कः खंदिशेऽसर्वगणसेनां प्रकंपयन् गणाः शरवतैर्भिन्ना रूधिरासारवर्षिणः २९ वसंतकिंशुका सैन्यं प्रलायत किंशुनः ३०
पतिता पात्यमानाश्चिन्नहिन्नास्तथा गणाः ३१ त्यक्ता संयामभून्ति ते सर्वे पिविषु खातवन् ततः प्रसन्नं सबलं विलोक्य शै

१७

१७

लादिलंबोदरकर्तिकायाः त्वराचिता दैत्यवरान्प्रसथ निवारयामासु रमर्षिणोस्ते ३१ इति कार्त्तिके त्रयोदशोऽध्यायः १३ दृग्गदः
ते गणाधपती नृदृष्टानं दीप्तमुखवर्णमुखान् अमर्षादभ्यधावतं दृष्टुं दायदानवाः १ नोदनं कालने मिश्रं शुभो लंबोदरतथा निशुं
भः पण्मुखं वेगादभ्यधावतं दक्षिणाः २ निशुंभः कार्त्तिकेयस्य मयूरं पंचभिः शैरैः हृदि विव्याध वेगेन मूर्च्छितः स पातयत् ३ ततः शक्तिधराः
शक्तियावज्ज्ञेतिरोपितः तावन्निशुंभो वेगेन स्वशक्त्याताम पातयत् ४ ततो नंदीशरव्रतैः कालने मिश्रवध्यत सप्तभिश्च हया
केतुमेषां सारथिमाश्चिनत् ५ कालने मिश्रं संक्रुद्धं धनुश्छेदनां दिनः तदा स्य सशस्त्रेण तं वसुधाह्न दृष्टे ६ स वत्सलमिन्नहृदयो
हताश्वो हतसारथिः अद्रिः शरवरमासुं च शैलादिं सोपपातयत् ७ अथ शुभो गणे शरवर्षं रूपकवाहनौ युध्यमानौ शरव्रतैः
परस्परमवध्यतां ८ गणे शस्त्रं तदा शुभं हृदि विव्याध पत्रिणा सारथिं च त्रिभिर्वीणैः पातयामास भूतले ९ ततोति क्रुद्धः शुं
भोऽपि बाणपट्या गणाधिपं मृषकं च त्रिभिर्विद्वं ननाद जलदस्वनः १० मृषकः शरभिन्नांगश्चाल दृष्टवेदनः लंबोदरश्च पितृदा
पदातिरभवन्त्यप ११ ततो लंबोदरः शुभं हत्वा परशुना हृदि अपातयत्तदा भूमौ मृषकं चालत्पुनः १२ कालने मिर्निशुंभश्च वत्स

मौलबोदरशैरः युगपज्जघत्तुः क्रोधात्ततोत्रेणैवमहाद्विपं १३ तपीड्यमानमालेक्यवीरभद्रोमहाबलः अभ्यधावतेवेगेन
भूतकोटियुतस्तदा १४ कूर्ममाङ्गमेरवाश्रपिवेतालायोगिनीगणाः पिशाचायोगिनीसंघागणाश्रपितमन्वयुः १५ ततः
किलकिलाशब्दैः सिंहनादैः सघर्षैः नादितडमरुकेऽपृथिवीसमकंपत १६ ततोभूतान्यधावन्तमस्ययंतीस्पदानवान्
उत्पत्यानिपततिस्मनन्तुशरणंगणे १७ नंदीविकार्तिकेयसमाद्रवस्तोत्तरान्वितो निजघ्नतरणेदैत्यान्निरंतरशर
व्रजैः १८ छिन्नभिन्नाहतेदैत्यैःपतिथतैर्हक्षितैस्तथा व्याकुलासाभवत्सेनाविषण्णवदनातदा १९ प्रतिधस्तांततःसे
नादृष्टासागरनंदनः रथेनातिपताकेनगणानभिययौबली २० हस्त्वश्वरथसंरावाश्रंखभेरिवस्तथा अमवत्सिंहना
दश्रसेनयोरुभयोस्तदा २१ जलंधरशरव्रतैर्नहारपटलैरिव घावापयिव्योरा कृन्मंतरं समपद्यत २२ गणशंपेवभि
र्विधाशैलदिनवभिःशैरः वीरभद्रचविंशत्याननादजलदस्वनः २३ कार्तिकेयस्तदोदैत्यैराक्त्याविव्याधसत्वरः आयण
शक्तिनिर्भिन्नेः किंचिद्व्याकुलमानसः २४ ततः क्रोधपरीताक्षः कार्तिकेयजलंधरः गद्याताडयामाससचभीमतलेपतत

२५ तथैव नंदिनवेगादपातयतभूतले ततो गणेश्वरः क्रुद्धो गदां परशुना छिनत् २६ वीरभद्रस्त्रिभिर्बाणैर्हृदि विव्या
धदानवं सप्तभिश्च हयान्कतुं धनुं चिच्छेद छत्रं च विच्छिदे २७ ततोति क्रुद्धोदैत्यैः शक्तिमुद्यम्य दारुणां गणेशं पातयामास
रथं चान्यमथाहत् २८ अभ्ययादथवेगेन वीरभद्रं रूपान्वितः ततस्तोऽसुर्यसंकाशो युयुधोति परस्परं २९ वीरभद्रः पुनः
स्तस्य हयान् बाणैरपातयत् धनुश्च विच्छिदेदैत्यैः पक्षेव परिधायुधः ३० सर्वीरभद्रं त्वरया जघाना भिगम्यदैत्यैः परिघेण मू
र्छितः सचापिवीरः प्रविभिनमूर्द्धपपातभूमौ रुधिरसमुद्रिरन् ३१ एतेश्रीकार्तिकमाहात्म्ये रुद्रसेनायाः पराभवो नाम
चतुर्दशोऽध्यायः ॥ श्रीः नारद उवाच पतितं वीरभद्रं तं दृष्ट्वा रुद्रगणाभयात् अगच्छतरणं हित्वा
कोशमानामहेश्वरं १ अथकोलाहलं श्रुत्वा गणानां वंदशेखरः अभ्ययादृषभारुदः संग्रामं प्रहसन्निव २
रुद्रमायां तमालोक्य सिंहनादं गणाः पुनः विवृतासंगरे दद्यान्निजघ्नः शरदृष्टिसिः ३ दद्यात्क्षपीषणं रुद्रं
दृष्ट्वा सर्वे पिडुडुवुः कार्तिकव्रतिनं दृष्ट्वा पातकानीरतड्यात् ४ अथ जलंधरो दद्यान्विदुताये ह्यसंग

समीपं पार्वती विष्णोर्जलधरोदित्यः कृतवान्परमदुतं २० तत्किंविदितंतेस्तिवैष्टितंतस्यदुर्मतेः विष्णुर्वाव ते
 नैवदर्शितः पंथाव्यमप्यनियामहे २५ नान्यथासत्तवेद्व्यः पातित्रयस्तरहितः जगामविष्णुरित्युक्तपुनर्जलधरंपुरं
 २९ अथरुद्रश्चगंधर्वानुगतः संगरेस्त्रितः अंतर्धानगतां मायां दृष्ट्वा स बुभुधेतदा ३० ततः शिवो विस्मितमानसः पुनर्जगाम
 युद्धाय जलधरं तथा सवापि दित्यः पुनरागतं रश्मिं शिवं दृष्ट्वा शौचैः समवाकिरद्रेण ३१ इति श्रीपद्मपुराणे कार्तिकमाहा
 त्म्ये शिवजलधरयोः संग्रामो नाम पंचदशोऽध्यायः १५ श्रीः ७३ नागदंवाच विष्णुर्जलधरं गत्वा तद्वत्पुष्पमेदनः पाति
 त्रयस्य रंगाय वृंदायाश्चाकरोन्मतिं १ अथ वृंदाविकादेवी स्वप्नमध्ये ददर्श २ भर्तारं महिषास्तु तैलाभ्यक्तं दिगांबरं
 कलप्रसूनभूषणं कव्यादंगणसेवितं दक्षिणाद्रागमं मूढं तमसायादृतं सदा ३ त्वपुरं सागेरमग्नं सहे सैवात्मना स
 ६ ततः प्रबुद्धा सा बाला तत्त्वमस्व विचिन्वती ददर्शोदितमादित्यं सच्छिद्रं निःप्रभं मुहुः तदारिष्टमिति शत्वारुदं

तीक्ष्णविह्वला ६ कुत्रचिन्नालमच्छर्मगोपुरादालभमिषु ततः सरिवद्वययुतानगरोद्यानभूमिषु ७ तत्रापि सा भ्र
 मन्वाला कुत्रचिन्नालमत्सरं वनाद्वनांतरेयातिन विवेदतदात्मनः ८ ततः सा स्मिता बाला ददर्श तीव्रशीषणे रा
 हो सोऽपि मवद नोदष्टानयनशीषणे ९ तौ दृष्ट्वा विह्वला तीव्रपलायनपरा तदा ददर्श तापसं शतं सारिष्यमोनमास्त्रि
 तं १० ततस्तत्कंठोऽसज्य निजबाहुलतां नयात् मुनेमं रश्मि शरणमागतामित्यभाषत ११ मुनिस्तां विह्वलां दृष्ट्वा
 राक्षसानुगतां तदा हुंकारेणैव तौ धौ रौ चकार विमुखौ तदा १२ ततः हुंकारमयं त्रस्तौ दृष्ट्वा तौ विमुखौ गतौ प्रण
 न्यदं जवद्भूमौ वृंदावनमब्रवीत् १३ वृंदावाच रक्षिता हं यथा चोरात भयादस्मात्कृपा निधे किंचिद्विह्वलुमि
 छा मिरूपयात निशाम्य १४ जलधरोऽपि मूढोऽरुद्रोऽप्युदुंगतः प्रसो स तत्रास्ते कथं युद्धे तन्मे कथय सुव्रत १५

नारदः मुनिस्तद्वाक्यमाकर्ण्य हृष्योर्ध्वमवेक्षत १६ तावत्कपीसमायातोतंप्रणम्याग्रतस्स्थितो ततस्तत्कृततासं
 हानियुक्तौगगनंगतो गत्वाक्षणाद्वादागत्यप्रणतावग्रतस्स्थितो १७ शिरःकबंधस्तौवदृष्ट्वाधितनयस्यसा प
 पातमूर्च्छिताभूमौभर्तव्यसनदुःखिता १८ कमंडलुजलेःसित्तामुनोनिश्वासितान्तरा स्वभर्तृतालसाभालं
 कृत्वादीनारुरोदह १९ वीरवा यःपुरासुखसंवादेर्विनोदयसिमां प्रसो सकथंनवदस्यद्यवक्ष्यामामनागसा २०
 येनदेवासंगेयर्वा निर्जिताविष्णुनासह सकथंतापसेनत्वंत्रैलोक्यविजयीतः २१ रुदित्वेनितदावृंदांतोमुनिर्वाक्य
 मब्रवीत् नारदः कृपानिधेमुनिश्चेज्जीवयेनंममप्रियं २२ त्वमवाप्त्यपुनःकृत्वाजीवनायमतामम इतितद्वा
 क्यमाकर्ण्यग्रहसन्मुनिरब्रवीत् २३ मुनिरुवाच नायंजीवयतुंशक्योरुद्रेणनिहतोयुधि तथापितरूपाधिघोणं
 संजीवयाम्यहं २४ नारदउवाच इत्युक्तातद्द्वेयावत्तावत्सागरनंदनः वृंदामालितं ह्रस्वं पुंशुवे प्रीतिर्श्वकं २५

अथ वृंदापिभर्तारं दृष्ट्वा हर्षितमानसा रेमेतद्धनमध्यस्थातद्युक्ताबहुवासरं २६ कदाचित्कृतस्योतेदृष्ट्वाविष्णुंतेमेवहि निर्भ
 त्त्यक्रोधसंयुक्ता वृंदावसनमब्रुवत् २७ वृंदा धिकधिकेचंदहरेःशीलं परदारमिगमिनः कृतोसित्वमयासम्यग्मायाप्रत्य
 क्षतापसः २८ यौत्वयामाययाद्वास्त्वोस्वकीयोदशितोमम तावद्वराक्षसोभूत्वाभार्योतवहरिष्यतः २९ त्वंचापिभार्या
 दुःखान्तेविनेकपिसहायवान् भ्रमसेवश्चरेणत्वंयस्तेशिष्यत्वमागताः इत्थंकासातदावृंदाप्रविशद्वाव्यवाहनं विष्णुनवा
 यमाणापितस्मिन्नासक्तमानसा ३१ ततोहरिस्तामनुसंभ्रमन्मुकुटं दृष्ट्वाचिताभस्मरजोविगुहितः तत्रैवतस्त्रोसुरसिद्ध
 संधैः प्रबुध्यमानोपिययोनशान्तिं ३२ इतिश्रीपद्मपुराणकाव्यं वृंदायाविष्णुसाक्षात्कारोनामषोडशोऽध्यायः १६
 श्रीः नारदः ततो जलधरोदृष्ट्वा रुद्रमद्रुतविक्रमं वकारमाययागौरीत्र्यंबकमोहयन्निव १ रघोपरिगतां दृष्ट्वा
 रुदंतीपार्वतीशिवः निशुभं शुभदैत्यं अवध्यमानोददर्शयः २ गौरीं तथा विधां दृष्ट्वा शिवोऽप्युद्विग्नमानसः अवा

अनुवः स्थितस्तस्मिन् विस्मृत्य स्वपराक्रमं ३ ततो ऊलं धरो वेगास्त्रिभिर्विद्याधिसायकैः आपुरवमौनैस्तं रुद्रं शिर
स्फुरसिरोदरे ४ ततो जज्ञे सतां मायां विष्णुना सप्रबोधितः रौद्ररूपधरो जातो ज्वालामालातिभीषणः ५ तस्या
तीव्रमहाराष्ट्ररूपं दृष्ट्वा महासुराः न शकुः प्रमुखस्थां तु भोजिरेते दिव्या दृष्ट्वा ६ ततः शापं ददौ रुद्रः स्तयोः शुभनिशं
भयोः मम पुत्रादपक्रांतौ गौर्यावधौ भविष्यतः ७ पुन ऊलं धरो वेगाद्वर्षति शिरः बाणाधकारसंघ
नं यथा भूमितलं महत् यावदुद्रश्चिह्नं दत्तस्य बाणान् त्वरायुतः तावत्सपरिघेणानुजघान वृषभंबली ८ व
षस्तनप्रहारणपरावृत्तोरणागणात् रुद्रणाक्षमाणापिन न तस्त्रोरणभूमिषु ९ ततः परमकुहोरुद्रो रौद्र
वपुर्धरः चक्रैः सुदर्शवेगावगात्रिहोपादित्यवर्वसं ११ प्रदहन् रौद्रसीवेगात्तदासाद्य ऊलं धरं ऊहारत छिद्रः का
यामहदायतलोचनं १२ रथात्कायः पपातो नैनोदयन् वसुधातलं तेजो निर्वर्तते देहात्तदुद्रलयमागतं १३

दं ददौ रुद्रं वने जज्ञे सतां मायां विलये गतं अथ ब्रह्मादयो देवा र्षा इत्युल्लेखेनः १४ प्रणम्य शिरसा रुद्रं शिरां सुविष्णुं स्थितं देवा उचुः
महो देव त्वया देवा रक्षिताः शत्रुजात रुपात् १५ किं विदम्य तस्मिन् दूतं तत्र किं क्वामहे दं दालावप्यसंभ्रान्तो विष्णुस्तिष्ठति मोहितः १६
रुद्र उवाच गच्छ ध्वं शरणं देवा विरोधेर्महातुपत्तये शरण्या मोहिनीं मायां सावः कार्यं करिष्यति १७ नारदः इत्युक्त्वा तद्दधेरुद्रः सर्व
भूतगणैः सह देवा अतुष्टुर्बुधैः प्रकृतिं तत्तु वत्सलां १८ देवा उचुः यदुद्रवाः सत्वरजस्तमो गुणाः सर्गस्थितिध्वंसनदानका
रणाः यदि छाया विद्वामिदं भवत्येवैतनेति मूलप्रकृतिं न तास्मतां १९ यौ वैत्रयो विंशतिमेदं संज्ञां जगत्येषे समधिष्ठि
तापुरा यद्वपुः कार्याणि जडाश्च येऽपि ते देवास्तु मूलप्रकृतिं न तास्मतां २० यद्वक्तियुक्ताः पुरुषास्तु नित्यं दारिद्र्यभीर्माह परासवासदी
नं न प्राप्नुवंत्येव हि तत्तु वत्सलां सैव मूलप्रकृतिं न तास्मतां २१ नारदः स्तोत्रमेतत्रिंशं यः पठेदेकाग्रमानसः शीघ्रं मोहदुः
खानि न कदापि तस्मिन् प्राप्नोति २२ इति तत्तु वत्सलां देवास्तेजोमंडलमास्थितं ददौ रुद्रं गगनतत्र ज्वाला व्याप्तदिगंतरं २३ तन्मथ्या

कार्त्तिक २३

इरतीसेर्वसुशुबुर्व्योमचारिणी आदिशक्तिः अहमेवविधातिनातिघामिचिविधेयुणैः २४ गौरीलक्ष्मीः स्वराचेतिरजः सत्व
तमोमयीः तत्रगच्छतवः कार्यविधास्यतिवत्सुराः २५ नारदउवाच शृण्वतामितितांवाचिमन्तर्धानमगान्महः देवानांविस्मये
कुल्लेनेत्राणांतत्तदान्प २६ ततःसेर्वपिदेवास्तिगत्वात्वातद्वाक्योदिताः गौरीलक्ष्मीस्वरांचैवप्रणामुर्भक्तितत्पराः २७ त
तस्मास्तान्पुराणान्दृष्ट्वाप्रणतान्भक्तवत्सलाः बीजानिप्रददुस्तेभ्योवाक्यान्युग्रभूमिप २८ उचुर्देव्यः इमानितत्रबीज
निविष्टुयत्रवतिष्ठति निर्वपधंततः कार्यभवतांसिद्धिमेप्स्यति २९ नारदः ततस्तुष्टुः सुरासिद्धसंध्याप्रग्रहबीज
निनिविष्टिपुत्र वृंदाविताभूमितलेसयत्रविष्टुः सदातिष्ठतिसौख्यद्वतिः ३० इतिश्रीकार्तिकमहात्म्येजलंधरव
धोनामसप्तदशोऽध्यायः ३१ श्रीः नारदउवाच क्षिप्तेभ्यःस्तत्रबीजैभ्योवनस्पत्यस्त्रयोभवन् धात्रीचमालतीच
वतुलसीचनृपोत्तम १ धात्र्यु इवास्मृताधात्रीमाधवीमालतीस्मृता गौरीभवावतुलसीतमः सत्वरजोऽगुणाः २

२३

स्त्रीरूपिण्योवनस्पत्यादृष्ट्वाविष्टुस्तदान्प उत्तरेष्टोसंभ्रमादृष्ट्वातिरायविभ्रमात् ३ दृष्ट्वायावत्ततोमोहाकामासक्ते
नेवतसा तांचापितुलसीधात्र्योरागेणैवावलोक्यतां ४ यश्चलक्ष्म्यापुराबीजमाययेवसमर्पितं तस्मात्तदुद्भवानारी
तस्मिन्नीर्णयिताभवत् ५ अतःसाबर्वरीरव्योत्पोमवापातिविगर्हितां धात्रीतुलस्योतदुष्माद्रागान्तस्यप्रीतिप्र
दसदा ६ ततैविष्टुस्तदुःखोसौविष्टुस्तान्भ्यांसहैवतु वैकुण्ठमगमदृष्टुः सर्वदेवैर्नमस्कृतः ७ कार्तिकोष्ठापनेविष्टुः
स्तस्मात्तदुजविधीयते तुलसीमूलदेवास्यप्रीतिदासायदास्मृता ८ तुलसीकाननराजनृगृहेयस्यावतिष्ठते तद्गृहं
तीर्थरूपंतुनायातियमर्किकराः ९ सर्वपापहरपुण्यकामदंतुलसीवने रोपयंतिनरयेष्टास्तेनपश्यतिभोस्करा १० दर्शनेनर्म
दायास्तगंगास्नानंतथैवतुलसीवनसंसर्गः सममेतच्चयंस्मृतं ११ रोपणात्पालूनात्प्राज्ञानान्तरादरीनात्तथा तुलसीद
हतेपापकाञ्चनः कायसंभव १२ तुलसीमंजरीभिर्यः कुर्याद्भरिहराचनं नसगर्भंरहंयातिमुक्तिभागीनसंशयः १३ पुष्करा

का. १८

२४

क्षितितीर्थानिगंगाद्याः सरितस्तथा वास्तुदेवादयो देवातिष्ठन्ति तुलसीदले १४ तुलसीमंजरीयुक्तो यदि प्राणान् विमुञ्चति
विश्रामः सायुज्यमाप्नोति सत्यं सत्यं नृपोत्तम १५ तुलसीमृत्तिका लिप्ता यस्तु प्राणान् विमुञ्चति यमोपि नेष्टुं शक्यो युक्तः
पापशतैरपि १६ तुलसीकाष्ठं यस्तु चंदनधारयन् नरः तद्देहं न स्पृशेत् पापं कियमाणं पीडयत् १७ तुलसीविपिनछाया
यत्र यत्र भवेन्नृप तत्र तत्राद्वैतकवतपितृणां दत्तमक्षयं १८ धात्रीछायासुयः कुर्यात्पिंडदानं नृपोत्तम तस्मिं प्रयाति पितर
स्तस्य येन रकोष्ठिताः १९ मृध्नि पाणो मुखं कंठं देहं च नृपसत्तम धत्ते धात्रीफलं यस्तु स विज्ञेयः स्वयं हरिः २० धात्रीफलं तुल
सीमृत्तिका द्वारकोट्वा यस्य देहं स्थिता नित्यं स जीवन्मुक्त उच्यते २१ धात्रीफलं विमिश्रितं तुलसीदलमिश्रितैः जलैस्त
तिनरस्तस्य गंगास्नानफलं स्मृतं २२ देवार्चनं नरः कुर्यात् धात्रीपत्रैः फलैरपि सुवर्णपुष्पैर्विविधैः स्वरैश्चानुयातु फलं
२३ तीर्थानि मुनयो देवा यज्ञाः सर्वे पिकार्तिके नित्यं धात्रीसमाश्रित्य तिष्ठन्त्येते तुलामृते २४ द्वादश्यां तुलसीपत्रं धात्री
पत्रं तु कार्तिके तु नाति सनरोगं ह्येभिरयान् प्रतिगर्हितान् २५ धात्रीछायां समाश्रित्य कार्तिके न भुनक्ति यः जन

२४

संसर्गजं पापं मावर्षति स्य गच्छति २६ धात्रीमूले तु यो विष्णुं कार्तिके च विनयेन नरः विष्णुस्तेनैव पुनरुज्जितस्तेन सर्वदा २७ धात्रीतुलस्यो
मोहात्म्यं नपि देवश्चतुर्मुखः न समर्थो भवेद्दत्तं यथा देवस्य शार्ङ्गिणः २८ धात्रीतुलस्यद्रव्यं कण्ठाय शृणोति यः श्रावयेत् तं वसुधैव कुटुम्बकम्
विधत्तपाभासहृदं स्वर्गं विजं त्यग्निमानसं स्थाः २९ कार्तिके माहात्म्यं धात्रीतुलस्यो माहात्म्यं नाम अष्टादशोऽध्यायः १८
श्रीः पृथुर्वारः सेतिहासमिषं ब्रह्मन् माहात्म्यं कथितं त्वया अत्यश्चर्यं कं सम्यक् तुलस्यायाश्चतुर्मासं १ चतुर्जं व्रतितः पुंसः
फलं महदुदाहृतं तत्पुनर्ब्रह्माहात्म्यं केन शीर्णे मिदं कथं २ नारद उवाच आसीत् सत्याद्रि विषये कवीरपुरीपुरा ब्राह्मणो धर्म
वित्कार्त्तिके मर्दतेति विष्णुमुत्तः ३ विष्णुव्रतकरः शक्तो विष्णुपूजार्तः सदा द्वादशाक्षरविद्यायां जपनिष्ठो तिथिप्रियः ४ कदापि
कार्तिके मासि हरिजगन्नाथसः रात्र्यां त्रयोदशोपायां जगन्महर्षिं मंदिरं ५ हरिपूजेपकरणान् ग्रहग्रजनातदा तेन दृष्ट
समायांति राक्षसीभीमनिस्वना ६ वक्रदंष्ट्राललज्जिह्वा निमग्नारक्तलेखना दिगंबराशुक्लसां लंबोष्ठा च रस्वना ७ तं

कर्मि १९

२५

दृष्ट्वाभयविवरः कपितावयवस्तदा पूजापकरणेष्टे गौर्वेत्येति श्रावणद्वयात् संस्मृत्ययद्वेनेमि तुलसीयुक्तवारिणा
साहनत्यातकंतस्यास्तस्मात्सर्वमगच्छयं ९ अथ संस्मृत्य सा पूर्वजन्मकर्मादिपातकं स्वांशमब्रवीद्विप्रं दंडवच्चरणम्यस
१० कलहोवाच पूर्वकर्मविपाकेन दशमेतांगताम्यहं तत्कथं पुनर्विप्रयाम्यत्यंतगतिं शुभं ११ नारद उवाच तां हस्त्राज
णतामेव दमानां स्वकर्मतद अतीव विस्मितो विप्रस्तदा वचनमब्रवीत् १२ धर्मस्त उवाच केन कर्मविपाकेन त्वं दशमीदृ
शीगता कुतस्त्वं कावकिं शिलातत्सर्वं कथयस्व मे १३ कलहोवाच सौराष्ट्रनरेण ब्रह्मदुर्भिक्षुर्नामाप्तवादिजः तस्याहंगृहि
णी पूर्वकलहव्याप्तिनिष्ठुरा १४ न कदापि नमयात्तुर्वचसापि दुर्कृतं नापि न तस्य विष्टान्नं सत्तुर्वचनत्रालया १५ कल
हप्रिययानित्यमयो द्विगुणमनास्तदा परिणेतुं तदान्यासमतिं वक्रैर्पतिर्मम १६ ततो गिरं समादाय प्राणावृत्य त्कामया हि
ज अथ वधावध्यमानां मावनिन्युर्यमानुगाः १७ यमश्च मातदा दृष्ट्वा वित्रउत्तमपृच्छत् यम उवाच अनया किं कृतं कर्मसि

२५

त्रउत्तविलोक्य १८ प्राप्ते त्वेषा कर्मफलं शुभं वा शुभमेव वित्रउत्तस्ततो वाक्यं मर्त्यमावुवाच सः १९ वित्रउत्त उवाच
अनया तु शुभं कर्म कृतं किं विन विद्यते मिष्टान्नं भुज्यमानं यन्नं भर्तृरितदार्पितं २० अतश्च वल्लुहो न्यास्व विष्टादावतिष्ठ
तु भर्तृद्वेषकरी त्वेषा नित्यं कलहकारिणी विष्टादास्तकरीयो न्यास्तस्मात्तिष्ठ त्वियं हरे पाकमांडिसदा भुंक्ते नित्यं वैषायतस्ततः
२१ तस्यादेषा विज्ञात्स्वजातापत्यमक्षिणी भर्तृरिमपि सो द्विष्य आत्मघातकृतो नया २२ तस्मात्प्रेतशरीरे स्थितिं वि
त्वेष्टातिनिदिता अतश्चैषामहृद्रे प्रापितव्या सदैहरे २३ तत्र प्रेतशरीरस्था शिरंतिष्ठ त्वियं ततः ऊर्ध्वयो नित्रयं वैषा भुनक्ता
शुभकारिणी २४ कलहोवाच साहंपंचशताब्दानि प्रेतदेहस्थिता किल कृतदुभ्यापीडितानित्यं दुःखितास्त्वेन कर्मणा २५
ततः सुत्पीडिता वैश्यशरीरे वाणिज्यस्वयं आयाता दक्षिणे देशे कृष्णवर्ण्यास्तसंगमे २६ तत्तीरसंश्रिता यावत्तावत्तस्य शरी
रतः शिवविष्णुगणैर्देतैः समाकृष्टा बलादहं २७ ततः कृष्णामया दृष्टो धर्मत्यागं मया हि ज त्वदस्तु तुलसीवारिसंसर्गगतप
पया २८ तां कृपां कुत विप्रं द्रकपमुक्तिमियाम्यहं यो नित्रयादयमया दस्माच्च प्रेतदेहतः २९ इत्यं निशम्य कलहो वचनं हि

जेद्रोतत्कर्मपाकस्य विस्मयदुःखयुक्तः तत्तुलानिदर्शनरूपात्तलविनष्टनिध्यात्वाविरंसवचनं निजगाददुःखात् ३१ इति श्री
 पञ्चपुराणकार्तिकमाहात्म्ये कोनविंशोऽध्यायः १५ श्रीः ॐ दधर्मदत्त उवाच विलपयंति पापानि तीर्थदानव्रतादिभिः
 प्रेतदेहस्तितायास्तितेषु नैवाधिकारिता १ तत्तुलानिदर्शनादस्मादिवन्नं रमममानसं नैव निर्वृतिमायामित्वा मनुद्
 त्यदुःखितां २ पातकं च त्वया त्कप्रयो नित्रय विपाकजं नैवात्यैः क्रीडयिते पुण्यैः प्रेतत्वं च तिगर्हितं ३ तस्मादाजन्मज
 नितं यन्मया कार्तिकव्रतं तत्पुण्यस्याद्वागै न सद्रुतित्वमवाप्नुहि ३ कार्तिकव्रतपुण्येन न साम्यं यांति सर्वथा य
 रुदाना नितीर्थानि व्रतान्यपि यतो भवे ४ नारद उवाच इत्थं क्वाधर्मदत्तो सोऽयावन्तामभ्यपेक्षयत् तुलसीमिश्रतोय
 नग्रावयन् द्वादशाक्षरीं ५ तावत्प्रेतत्वं निर्मुक्ता च लहानि निरावेपमा दिव्यरूपधरा जितालावणेन यथेन्द्रि
 ततः सादं उवद्भूमौ प्रणमाना यतं द्विजं उवाच तदा वाक्यं हर्षगद्गदभाषिणी ७ कलबोवाच त्वत्प्रसादाद्दिग्भ्रष्टवि
 मुक्तानि रयादं पापाधौ मज्जमानास्तस्वभो भूतोद्यवै भवं ८ नारद उवाच इत्थं सावदती विप्रं ददर्शितां तमेव

रात् विमानं सास्करं युक्तं विष्णुपुष्पधरेणैः अथ सातद्विमानां यं पञ्चाभ्यां मधिरेषिता पुण्यशीलसुशीलाभ्यां अपुरोगयासे वि
 ताम् तद्विमानं तदापश्यन् धर्मदत्तं स विस्मयः पपातदं उवद्भूमौ दृष्ट्वा तो पुण्यरूपिणो पुण्यशीलसुशीलैश्च तमुत्थाप्य नतं द्विजं तमभ्यनं
 यद्वाक्यं चतुर्धर्मसंहितां १२ गणावृचतुः साधुसाधुद्विजश्च यस्त्वं विष्णुरतः सदा दीनानुकंपी धर्मको विष्णुव्रतपरायणः १३ आवा
 लत्वा तथा दत्तयत्वा कार्तिकव्रतं कृतं तस्याद्वागै न न पुण्यं द्वैगुण्यमागतिं १४ यत्पुण्यस्याद्वागै न न पुण्यं द्वैगुण्यमागतिं १४ यत्पुण्यस्याद्वागै न न पुण्यं द्वैगुण्यमागतिं १४
 संपापं तद्विलयं गतं १५ स्नानेनैव गतं पापं यदस्याः पूर्वसंचितं हरिः कृष्णगणेशैश्च विमानमिदमाश्लिता १६ स्नानेनैव गतं पापं यदस्याः पूर्व
 कर्मजं तुलसीपूजनाद्यैश्च कार्तिकव्रतकैः शुभैः १७ विष्णोः सान्निध्यमाज्ञात्वा त्वया दत्तं फलं नवा वैकुण्ठधुवनं विष्णोः सान्निध्यं च स्वयं पतं
 त् तदध्याः कृतं त्वया स्नानेनैव गतं पापं यदस्याः पूर्वसंचितं यैर्भक्त्याराधितो विष्णुः किं न यत्कृतिरेहिनां १९ औत्तानचरणैर्न च दत्तैश्च स्थापितः पु
 रा यन्नामस्मरणादेव देहिनां यांति तद्गतिं २० ग्राह्यं गृहीतो नागो द्यौनामस्मरणं पुरा विमुक्तिः सान्निध्यं प्राप्ताज्ञातो यो जयसंकुकाः २१
 अतस्त्वया वितो विष्णुस्त्वसान्निध्यं ददास्यति बहून्पदसहस्राणि भाषादयुतस्युत २२ ततः पुण्यक्षये जाते यदा यास्यति भूतलं २३

कति०

२७

सूर्यवंशोद्गाराकाविख्यातास्तस्य विख्याति २३ नाम्नावरायस्तत्र सार्थं धृतः पुनः तृतीययानया च विख्याते पुण्या द्वे भागिनी २४ त
जायितवसानि ध्यं विष्णुर्दास्यति तत्र के आत्मानं तव पुत्रत्वे प्रकृत्या मर कार्यकृत २५ तत्रात्मव्रतादस्मादिष्टु संतुष्टिकारका नयज्ञानच
दानानि नतीथानधिकानि च २६ धन्योसि विप्रश्चयतस्वयं तद्वृत्तं कृतं तुष्टि करं जगद्गुरोः यदर्थमागात्स फलं मुरारिणीयते स्मानि रियं सत्कृता २७
इतीश्रीपद्मपुराणे कार्तिकमाहात्म्ये कृत्स्नसंयत्ता मासं वा देकं कृत्वा यो महिमानं विशोध्यः २८ नारद उवाच इत्थं तद्वचनं श्रुत्वा धर्मदत्तः
स विस्मयः प्रणम्य दंडवद्भूमौ वाक्यमेतदुवाच २९ धर्मदत्त उवाच आराधयति सर्वं विष्णुसत्कार्तिनाशनं यद्देवैर्नैव ते स्त्रीर्यस्तपोभिश्च
यथाविधि ३ विष्णुप्रीतिकरं तेषां विष्णुः सान्निध्यकारणं यत्कृत्वा तानि वीर्णानि सर्वाण्यपि भयंति हि ३ गणा उवाच साधु पृच्छतया विप्रश्चरु
धेकाग्रमानसः सतिहासकथां विप्रकथ्यमानं मयानघ ४ कान्तिपूर्वापुत्रा चोक्तं च कवर्ती नृपो भवतु यस्याश्रये पातदशाश्चोक्ता इति प्रथांगताः
तस्मिन्शासनिष्चयं कंदरिद्रो वापि दुःखितः पापबुद्धिः सरुवापि नैव कश्चिदस्मरः ५ यस्याश्रये न तयज्ञस्य ताम्रपण्यास्तदावुत्तौ सुवर्णयूपे
शोभाद्वावास्तौ वै वरथापमौ ७ सकदा विदगाद्राजा अनंतशयने हित यत्रासौ जगतां नाथो योगनिद्रामुपश्रितः ८ तत्र श्रीरमणं देवं सं

२७

सविधिवन्तः मणिसुक्ता फलैर्देवैः स्वर्णपुष्पैश्च शोभने ९ प्रणम्य दंडवद्भूमौ विष्टः सत्तत्रैव तावद्वास्तवमायां तमपश्येद्देवसन्निधौ १०
देवाचै नार्थमायां तं नु कस्युदकपाणिनं स्वपुरावासिने तत्र विष्णुदासा कृपं हि जं ११ तत्राश्रयेत्यस विप्रवीदे देवमुपलप्य विष्णुसत्केन संस्नाप्य
तुळसीमंजरीदंके १२ तुळसीपूजया तस्य रत्नपूजापुष्पाकृतं आच्छादितं समाकाशं राजा कुद्रो ब्रवीद्विजं १३ राजा वाच माणिक्यस्वर्णपूजां शोभा
द्वायामपाकृता विष्णुदासकथं सेयमाक्षिना तुळसीदंके १४ विष्णुभक्तिं ज्ञानासि वराकोसियतामम यस्मिन्मासतिशोभाद्वापूजां माच्छादयत्य
हो १५ इति तद्वचनं श्रुत्वा सकेतः स हि ज्ञानमाः राजा गौरवमुल्लंघ्या जगाद वचनं तदा १६ विष्णुदासः राजभक्तिं ज्ञानासि गर्वितासि नृपश्रिया
किं यद्विष्णुव्रतं प्रवृत्तया वीर्यं न दस्वत १७ गणा उवाच तत्रास्त्रपावच श्रुत्वा धर्मस्य सन्तोषितमः विष्णुदासं तदा गवां दुवाच वचनं हि जं १८ राजा वाच इ
त्थं चेद्देवस विप्रविष्णुभक्त्या निगवितः भक्तिस्तु कियती विसाद रिद्रस्याधनस्य च १९ यद्देवानां दिक् नैव विष्णुसत्कारं कृतं नापि देवा रथं प्रवृत्तं विप्रलेया
केचित् २० इदं शस्यापि ते गर्व एव तिष्ठति सक्तिजः तच्छृण्वतु वयोमघं सर्वथे ते हि ज्ञातव्यः २१ साक्षीकारमहं विस्मरेष्वारोगमिष्यति पश्यं
ति सर्वे पितृभक्तितो स्यंति वावयोः २२ गणा उवाच इत्थं क्त्वा सन्तुष्टो गच्छ निजराजगृहं हि जं आरभेद्देवसं वं कृत्वा वापतु मुद्रुलं २३ सवि
संयसमाजुषं बद्धं च कंदारिणि यद्देवतं कृतं पूर्वं गयास्तेनैव सन्निविष्टमात्र २४ विष्णुदासापि तत्रैव तच्छोदिवालयवती पर्वता नियमान्धव विष्णुतु

काति

२८

शिकरासदा २५ माघार्कयोर्वेत्तसम्यक्चुक्कसीवनपाकन एकादशीव्रतेऽप्योद्वादशाक्षरविद्यया २६ उपचारेषोडशभिः नृत्यगीत
दिमंगलैः नित्यविहाराभ्यामृज्ज्वलान्यतानि सा करोत २७ नित्यं वै सस्मरन्निष्ठुगच्छन्मुक्तस्वपन्नपि सर्वकृतस्मृतं विष्णुं अनन्यसमदर्श
नः २८ माघकृतिकयोर्नित्यं विशेषनियमानपि अकरोद्विष्णुं तु ह्यर्थसोद्यापनविधिस्तथा २९ एवं समाराधयते श्रियः पतितं पास्तु वै
श्वरविष्णुदासयोः अगादनेहावद्वतद्वतस्योऽस्मिन् सर्वद्वयकर्मणोस्तदा ३० इतीश्वरपदपुराणकार्तिकमाहात्म्ये एकविंशोऽध्यायः
२१ गणेशचतुः कदाचिद्विष्णुदासो धकृत्वा नित्यविधिं हि ज पाककमाकरोत्तावदहरकोपकक्षितः १ मतेदस्वपि स पाकं पुनर्नैव
करोत्तदा सायंकाळं च न स्मरन्नेतदभंगमयद्विजः २ द्वितीयेऽपि पुनः पाकं कृत्वा यावत्सर्वविषये उपहारपणं कर्तुं नावकोप्यहरत्यु
नः ३ एवं सप्तदिनं तस्य पाकं कोप्यहरद्विजः ततः सविस्मयः सोऽथ मनस्येवाविचारयत् ४ अहं नित्यं समभ्येत्य कः पाकं हरते मम
वसत्यासिनस्तानमत्याज्यं मम सर्वथा ५ पुनः पाकं विधायावभुज्यते यदि चेन्मया सायंकाळं च नैव तस्मिन्त्यक्तमया ६ य
दि पाकं विधायैव भोक्तव्यं तु मया तदा अनिवेद्यहरो सर्ववैष्णवेर्न विभुज्यते ७ उपोषिताहं सप्ताहं तिष्ठाम्यवव्रतस्थितः अद्य संरक्षण
सम्यक्पाकस्यात्करोम्यतः ८ इति पाकं विधायासातत्रैवाकक्षितस्थितः तावददरीवां डाकपाकाच्चरणस्थितं ९ कृत्वा मदीनवदनं

२८
श्रीः

विवर्मावशेषितं तमालोक्य दिताग्रे भक्तपयस्विन्नमानसः १० विलोक्यान्महर्षिप्रतिष्ठिते ध्यावत कथमस्ति इमं रुक्षं घृतमे
तद्गुहाणभोः ११ इत्यब्रुवंतं विप्राप्यमायातं सविलोक्य च वेदाभ्यासावतर्कित्याभर्त्तितस्य पयातसः १२ पीतं समुच्चितं दृष्ट्वा वां डाकं सदि
काग्रणीः वेदगोष्ठ्येऽप्यरूपया स्ववस्त्रातेन वीर्ययव १३ अथोत्थितं तमेवासाविष्णुदासोऽप्यलोकयत् साक्षान्नारायणं देवं शंखचक्रगदाध
रं १४ पीतांबरचतुर्बाहुं श्रीरत्नांकं किरीटिनं अतसीपुष्पसंकाशं कौस्तुभरत्नं १५ तं दृष्ट्वा सात्विकेर्षो वेराद्यतो द्विजसत्तमः सोऽ
वापिनमस्कृतं तदनाकं वस्त्रवसः १६ अथ शकादयो देवाः स्तपैवाभ्यासयुस्तदा गंधर्वाक्षरसश्चापि जगुश्च नरतुस्तदा १७ विमानश
तसंकीर्णदिवर्षिगणसंकुलं गीतवादिनिर्घोषस्थानं तदभवत्तदा १८ ततो विष्णुः समाक्षिप्य तं भूते सात्विकावृतं सादृश्यमात्मनो दत्वा
नयद्वैकुण्ठमंदिरं १९ विमानवरसंस्तुतं गच्छंतं विष्णुसन्निधिं दीक्षितश्चाकनृपतिविष्णुदासं दर्शयः २० वैकुण्ठमवनं प्राप्तं विष्णुदासं वि
लोक्य सः स्वरुणं मुकुटं वेगादाद्वयं चोब्रवीत् २१ यत्स्पर्धयामयाचेतदा ज्ञानादिकं कृतं सविष्णुरूपं विप्रमातिवैकुण्ठमंदिरं २२
दीक्षितेन मया सम्यक्स्मरेत्स्मरेत्स्मरेत्स्मरेत् इतमगौरुताविधादानाद्यैः पूर्णमानसाः २३ नैवाद्यापि समरेवः प्रसन्नोऽजायते भवं भक्त्यै
यतस्य विप्रस्य निदानं दर्शितं विभोः २४ इत्युक्त्वा भागिनेयं स्वमभ्यर्च्य च नृपासने श्रीत्यादीक्षितो यकृद्वा पुत्रवमगाद्यतः २५ तस्मादद्या

कार्तिक०

२०

पितृदशसदाराज्यांशमाग्निः स्वस्वयाएवजायतेतत्कृतावधिवर्तिनः २६ यज्ञवाटंततोभस्मवद्विक्तुंदायतस्थितः सखितेयपु
दारासौविष्टुसंवाधयस्तदा २७ विष्टोत्तकिष्ठिरादेहीमनोवाकायकर्मणा इत्युक्तासोपतद्वक्तोसर्वेषामेवपश्यतां २८ बुद्धलुक्त
तेतकोधाद्विष्टामुसायत्तकां ततस्तद्यापितद्वोत्रमुद्रकाविशिखावधुः २९ तावदाविर्भवद्विष्टुकुंडाग्नौसक्तवत्सकः समालिं
ग्यविमानाग्नसमारोहयद्व्युतः ३० तमाकिंयात्मसाहचर्यंदत्वावेकुंडमंदिरं तेनैवसहदेवेशोजगामत्रिदशावतः ३१ योविष्टुदासः
सतुपुण्यशक्तोयश्चोक्तहंससुशीलनामा आवापुभौतसमृद्धमाजोदास्तोक्ततेतनरमाप्रियया ३२ इतीशोप० महाकथद्विंशो
ध्यायः २२ श्रीः धर्मदत्तउवाच ऊयश्चविजयश्चैवविष्टोदास्तोपुरास्मिन्नो किंतुताभ्यांपुराचीर्णयस्मात्तद्व्यध्यापितो १ गणावृत्तु
तणविंदोस्तकन्यायादेवद्व्यापुरादिता कर्मस्यतुतुल्यैवपुत्रोद्वोतुवभवतुः २ ज्येष्ठोययः कनिष्ठोभद्रविजयश्चेतिनामतः तस्यामेवा
भवसञ्जाकपितोयोगधर्मवित ३ जयश्चविजयश्चैवविष्टुभक्तिरतोसदा तन्निहितेद्विध्यामोधर्मशीकोवभवतुः ४ नित्यमदशरं
जापोविष्टुव्रतकरावमो साक्षात्करंददोविष्टुस्तयोर्निसावनेसदा ५ मरुत्तनकदाचितावाद्दतोयज्ञकर्मणि जगन्नुयजकुशकोदेववि
गणपूजितो ६ जयस्तवाभवद्व्यायाजकेविजयोसिभव ततोयज्ञविधिंरुक्त्वापरिपूर्णतुवक्तु ७ मरुतोवभयस्मात्तताभ्यावितंददोवद्व

२०

धनं

तत्समादातोयवित्तजगन्नुस्वाश्मिप्रति ८ यजनायद्व्यविष्टोतुष्टयैतोददामुचि तद्वृत्तविभक्तंतोतुपस्यधीतेपरस्परं ९ जयोब्रवीत्समा
सागकेयतामितितवसः विजयश्चोब्रवीधनयत्तुध्वयेनतस्यतत् १० ततोशयज्जयः कोधाद्विजयैश्च ध्यानसः गृहीत्वानरदोयनतस्माद्गो
भवेतिव ११ विजयस्तस्यतेशपंक्रवासाय्यशप चेतमदभ्योतोपशस्तमोतस्मान्मातंगतोव्रज १२ तत्तदाचरयतुविष्टोदस्वानित्यनेविष्टुं
पयोश्चनिवृत्तितोययाचतेरमायति १३ जयविजयऊचतुः भक्तवागोक्तथदेवग्राहमातंगयानिक्तो भविष्यावकृपासिंधोतक्षायेविनिवृ
तो १४ भगवान् मङ्गल्योर्वेचोसत्यनकदाचिद्विष्यति मयापिनान्यथाकर्तुंशक्नतेतत्कदाचन १५ वक्रादवाक्यसंस्तस्यविमोतोद
पुरा तथावरीषवाक्चनजातो नित्यंयहकिंका १६ तस्माद्गवामिमाद्यामनुभयस्वयंकृती लभतांमयदेविसमित्युक्तंतदधेद्विः १७
गणोवचतुः ततस्मोग्राहमातंगवभूतो गंडकीतटे जातिस्मरोतुतदोभ्यांअपि विष्टुव्रतस्थितो १८ कदाचित्सगजस्मातुंकार्तिकेगंडकी
गतः तावज्जगद्वंशाहः संस्मरंस्माकारणे १९ ग्राहग्रहीतोसोनागः सस्मरंस्मापतितदो तावदाविर्भवद्विष्टुंशंखचक्रगदाधरः २० ततस्मो
ग्राहमातंगोचक्रस्त्रिदोसमुद्रतो दत्वावज्जितसारयवेकुंडमनयद्विष्टुः २१ तदाप्रभृतिवत्कठानंहरिश्चैव भित्तिस्थितं चक्रसंघर्षणाद्य
स्मिंयस्वाणोपिहिंकाठिनः ताविमोविष्टोक्तोक्तजयश्चविजयश्चह नित्यंविष्टुविष्टोदास्तोदोहिल्याद्विज २३ अतस्तमर्थधर्मज्ञ

२०

कार्ति मा.

३०

नित्यविष्णुवेतोऽस्मिन् तत्कृत्वात्मयदेभोपिभवस्वसमदर्शनः २४ तु कर्मकरमेषु प्रातस्त्रयी सदास्मिन् एकादशीवेतोतिष्ठतु कसीचनयत्कः
२५ शशिपानयगात्रापि वेत्तुं तया तज्ज मरिका मारना कीचरेता कान्तिमास्ववद २६ एवं त्वमपि देहोते तद्विष्णोः परमपदं प्राप्नोषि भव
तत्त्वतद्वैतव्यथावय २७ तव त्वमत्र तदस्मादिषु संतुष्टि कारकत्वं नयज्ञानवदानानि नतीर्थान्यधिकानिव २८ धर्मोऽसि विद्याय्यतस्त्वयैतद्वृत्तक
तुष्टिकरं जगद्गुरुः यदर्थमागतं फलं नुरो रेषणी येन स्मासि स्थितं कृतं २९ नारदः इच्छेत्तु यमेदं तन्मुपदिश्य विमानगा तयककहयामास्ववेत्तु
ठतु वने गतो ३० धर्मदत्तोऽप्यसौ ज्ञातः प्रत्यहं न द्वेते स्मिन् देहोते तद्विष्णोः स्तान् भाग्याभ्यामनिताभ्यामाव ३१ इति हासमिमेपुरा नवं श्रेणुते श्रावयते
चयः पुमान् हरिः सन्निधिकारिणी म तिलभेन सः कृपया जगद्गुरुः ३२ इतीथीय ० त्रयोविंशोऽध्यायः २३ पथुरुवाच कृष्णव्यास उवाच ॥ तस्मात्तु
दुर्गायाः पुरा यणि नृपारीरात्कलदा निरस्ता कथितव्या १ प्रथो वायं तयोर्नद्याः किंवासे त्रस्य तस्य वा तमेकययधमं कविस्मया वमहान्महान् नारदः
कृष्णकलदा त्वेन साक्षात्वेद्यदेवो महेश्वरः तत्संगमप्रभावं तु ना क्वचुं चतुर्मुखः ३ तथा पितृसमुत्पत्तिकीर्तयिष्यामि तां श्रेणु वाक्छयस्यां तरेषु वीजोर्देव
यितामहः ४ सदादिशिवरेरस्य जयमायेद्यतो भवत् सकलस्य ज्ञानभारा सर्वदेवगणे वृतः ५ युक्तो हरिः हरः स्यादिति हिरेण शिवरययो भूवादेयो मुनिग
णामुद्भूतं ब्रह्मदेवते ६ तस्य दीप्ता विधाना यस्माज्जंचकरादृताः अथ ज्योत्स्वरो यत्नी आदृतां चतुरीश्वरी ७ सा शनैराययोता वद्गुर्विष्णुमुवाच ८

३०

॥ गुरुवाच विष्णोः स्वयं त्वराहताया योतिन हिसत्वरं मुद्रतो तिकमश्चैव कायो दीप्ता विधिः कथं विष्णुः नायाति चेत्स्वराशीघ्रं गाययेव विधीयता
० नारदः एवमेव हि तदपि एषा पिन भवदस्य भागी किं पुण्यकर्मणि १ नारदः एवमेव हि तदपि विष्णोर्वाक्यमन्यत २० तद्वृत्ता स एव गायत्री
ब्रह्मणस्तेदा निवेश्य दक्षिणे भागे दीक्षा विधिं मथाकरोत् ११ यावदीप्ता विधितस्य विधेः शुकुर्मुनीश्वरः तावदस्यायमस्वराय ज्ञस्तं कंठे प
ततः सा दीप्तिता दक्षिणा यत्री ब्रह्मणा सदा सा पल्लव्यपि राकोया त्वरा वचनमब्रवीत् १३ स्वरो वत् अष्टाया यत्र पूज्यते पूज्यानां च यतिकम्ः त्रीणि त
व भविष्यति दुर्लभं मरणं भयं १४ इत्येव दक्षिणे भागे उपविष्टा ममासने तस्मात्लोकैः सदा दृष्ट्या स्तुतु रवास्तु निम्नगाः १५ मदासनं कनिष्ठे य
भवद्भिः सन्निवेशिता तस्मात्सर्वज्जीह्वानदी रूपा स विष्णुया १६ नारदः ततस्तु द्वाप माक्षण्या यत्री कं पिता धरा समुद्राय शयदेवो र्यमाणा
पितोऽस्वशं १७ गायत्र्युवाच तव भर्ता यथा ब्रह्मा ममाप्ये पस्तथा गुरुं दृष्ट्वा शापस्यैमा भवतमपि निम्नगा १८ नारदः ततो हा हा हेताः सर्वे शि
वो विष्णुमुखाः सुराः पूज्यं पदे वद्भूमौ स्वरो तत्र विजिज्ञपुः १९ देवा उचुः देवी सर्वव्ययताः ब्रह्माद्या यस्त्वया पुना यदि सर्वज्जीह्वानदी रूपा भविष्यामी
व निम्नगाः २० तदालोकयेत्तद्विनिश्चयति निश्चितं अविवेककृतं तस्मात्प्राप्य विनिश्चयतां २१ स्वरो वत् नार्वितो सिगणाध्यक्षो यज्ञो
यत्स्वरो जनाः तस्मादिष्टं स मुयन् अक्रोधत मिदं वदु २२ नापि मद्चनेद्ये तदसंखलु जायते तस्मात्स्वरो ज्जीह्वानदी रूपा यत्तव य निम्नगाः २३

सर्वं

आवामपि सपत्न्योच स्वांशाभ्यामपि निजगे सविष्णोवोयसो देवाः पश्चिमासि सुखा बहे २४ नारद उवाच इति तद्वचनं श्रुत्वा ब्रह्मा विष्णु महेश्वरः
 जुही च पाभवनदोः स्वांशेरेव न दानप २५ देवा स्वांशा स्वपत्न्यं शा जडी भूत्वा विचित्रिषुः सदा दिशि खरेभ्यस्तपुगा संस्तु निम्नगाः २६ देवांशः प
 ववाहिन्या वभरुः पश्चिमावहः तयल्यंशैः पथस्तत्र शतशोयसहस्रशः २७ तत्र विष्णु रस कला वेणो देवो महेश्वरः ब्रह्मा ककुभिनी गंगा पयगवव
 भवेतो २८ गायत्री च स्वयं चैव पश्चिमासि सुखितदा योगेनैवाभवत्तद्यो सावित्री ती प्रथांगता २९ ब्रह्मणा खरपि तोतत्रयज्ञ हरिहरावुभौ महावि
 क्तिविकिनो नाम्ना देवो वभरुः ३० तयोर्नद्योस्तु माहात्म्यं नाहं कुरु क्षमो न प ययो ब्रह्मा देवो देवा स्वांशे स्तिष्ठति वापगाः ३१ कुरु देव पाप
 रं पुमान्यः भूणोति यः श्रविते व स तया स्वात्तस्य पुंसः सकलं कुरु यस्तदर्शनस्मान्नगमाद्दंस्ततः ३२ इति श्री ० चतुर्विंशोऽध्यायः २४
 श्रीकृष्ण उवाच इति तद्वचनं श्रुत्वा पृथुविस्मितमानसः संश्रुत्य नारदं सक्त्या विससर्ज तदा प्रिये १ तस्याद्वनत्रयं द्येत नममाती वप्रियं कुरु करं
 मधकृत्ति कयोस्तद्वनं यौगं दशीति च २ वनस्य तीनो वुक्सी मासानां कृत्ति कप्रियः पक्षादशीति तीनां च क्षेपणं द्वा रकामम ३ एतेषां सवनं
 यस्तु करोति नियतं द्वयः समवल्लभतो पाति न तथा यजनादसिः ४ प्रायेथानमयनेन कर्तव्यं नयमादपि एतेषां सवनं कृते पुर्वतामस्य सादतः
 श्रीसत्योराच विस्मापनीयं तनाथ यत्तया कथितं मम परदेतेन पुण्येन कलहामुक्तिमार्गता ५ इत्यंघसावोयमासः कर्त्तिकस्तु प्रियं करः

३० श्री

स्वामिदोहादिपापानि स्नानपुण्यैर्गता नियत ७ दत्तं च लभ्यते पुण्यं तत्परेण कृतं विमो अदत्तं केन मार्गेण लभ्यमानं वेति च ८ कुरुः
 अदत्तान्यपि पुण्यानि पापानि च यथानरेः प्राप्यते कर्मणा येन तद्यथा वचि शमय ९ देशथामकुलानि स्युर्नगिनो जीकृतादिषु कळत्तु कवळं कर्त्ता कळ
 मां पुण्यपापयोः १० अकृतो विहिंसं स गर्जय वस्त्रं मुदा हन्ता संसर्गं पुण्यपापानि यथायांति निबोधमे ११ कळहिं प्राप्नुयान्मत्येयथावसुण्यपा
 पयोः तथा वेदामिते सम्यक् यत्पुण्यं तु यथा प्रिये १२ अध्यापनाद्याजनाद्या एकपेक्षा शनादपि तु यो शं पुण्यपापानां पराक्षो लभते नरः १३ एका
 स्नादिकयानां निश्वासश्वाससंगताः पञ्चशकळसागन्यो नियतं पुण्यपापयोः १४ स्पर्शनाद्रुषणादपि परस्य सवनं नादपि दशांशपुण्यपापानो रा
 तां शं प्राप्नुयात्तरः १५ परस्य निदोपैश्च न्यधिः कारं च करोति यः नक्तं पातकं प्राप्य स्वपुण्यं प्रददाति सः १६ कुर्वतः पुण्यं कर्माणि स कर्त्तुं कुरुत परः १
 नीभूत्य कुरिष्याथो यदान्यः कोपि मानिवः १७ तस्य सेवानुरूपेण तस्य पुण्यं कर्माणां भवेत् एकपेक्षं शिनां यस्तु लंघयेत्परिवेष्यत् १८ तस्य पुण्यं
 उग्रां च लभेद्यस्तु विलंघियत् स्नानसंघ्यादिकं कुर्वन्पश्येद्वा प्रसापते १९ तत्कर्म पुण्यं यथांशं दद्यात्तस्मै स निश्चितं धर्मदेशेन यद्व्यपरायण
 तनरः २० तस्य पुण्यं कर्म कृतं तस्य धनं स्तान्नुयात्कुरु अपरं यत्परं द्रव्यं पुण्यं कर्म करोति यः २१ कर्म कुर्यात्पसाकृतं यत्निर्गन्तुं वेकं नोपनुत्य रुपा
 यस्तु परस्य विद्यते नरः २२ धनी तस्य पुण्यमादत्ते स्वधनस्यानुरूपतः बुद्धिदस्त्वनुमंता च यश्चापकुर्यात्प्रदः २३ वळं कुरु चोपि यथांशं प्राप्नुयात्पुण्य
 पापयोः प्रकाभ्यः पुण्यपापानो राक्षो यथा मुद्रित २४ शिष्यादुरु स्त्रियो भतो पिता पुत्राति ये व स्वपतेरपि पुण्यस्य यो विदधमवा मुयात् २५

कारि.

३३

चेतस्यावुत्रताशश्वदततेनुकारिणी परहृत्तनदानाद्युर्वतःपुण्यकर्मणः २६ विनाभरतकपुत्राभ्यां कर्तव्यं शमुदरेत् इति होतृतिमो नृ
यः पुण्यं यथा शमुदरेत् २७ आत्मनो वा परस्यापि यदि सवोन कारयेत् २८ इत्येव दत्ता येषु पुण्यपापान्या योतिनित्यं परसेवितानि श्रेष्ठं वा सिमि
तिहा समर्थं पुण्यं तेषु पुण्यमतिप्रदं २९ इति श्रीप. पंचविंशोऽध्यायः ३० श्रीकृष्णः पुरावतीपुरवासी विप्र आसीह नेश्वरः वस्त्रकर्मपरिचरः
पनिष्ठमुदमेतिः १ रसकं वलचमद्यैः सः सस्यानृतवर्तकः स्यवेस्यासुरापांनाद्यतसंतपमानसः २ देशादेशान्तरंगच्छुक्रयविक्रयकारणात् माहिष्मतीपु
रीमागात्कदाचित्सधनेश्वरः ३ महिषेण कृतार्थवतस्मान्माहिष्मतीतुया यस्यावप्रगता भोतिनमेदापापनाशिनी ४ कार्तिकेवतिनस्तवनानादेशागत
अगत सदृशविक्रयकुर्यात्समेकमुवासाहा ५ सनि संनमेदातीरेवमनिक्रयकारणात् ददर्श ६ ह्यपास्मान्न पदेवावेनेस्तिता ७ कोष्ठीपुराणाप
हनकोशितः अवपेरता ८ ससद्विनेगीयवादित्र विष्णुस्वरनतसरा ९ विष्णुमुद्रां कितोकांश्चिन्माकातु कसिधारियाः ददर्श कौतुकाविष्टस्तत्र
धनेश्वरः १० नित्यं परिभ्रमस्तत्र ददर्श सरीभाषणात् वेष्टवानांतया विष्णोर्नीमश्रवादि सौकमत्र ११ एवमासंखितः सौपकार्तिकोद्यापेन विद्यो क्रियमाणं
ददर्श सौमिकैर्जीगराहरेः १२ पौर्णीमास्यांतर्तो पश्यद्विप्रगोष्ठनादिकं दक्षिणाद्या देवानं च दीयमानं वतस्तिष्ठतेः १३ ततो कीर्त्तयन्नेव दीपोत्सववि
धितरा क्रियमाणं ददर्श सौप्रीत्यर्थं विपुरद्विषः १४ विपुराणां कृतोद्वाहोयतस्तस्यां शिवेन तु अतस्तत्क्रियेत तस्यां तिथौ सत्तमे होत्सवः १५ मम हृदस्य

३४

यः कश्चिदंतरं प्रविकल्पयेत् तस्य पुण्यक्रियाः सर्वाः निःफलास्त्युर्न संशयः १६ तत्र न त्यादिकं पश्यन्वध्यामसधनेश्वरः तावत्कृष्णादिना दष्टे विद्वक
सपपातदा १७ जनोस्तु पतिते वीक्ष्य परिहृत्य पापान्विताः तु कसीमिधितेः स्नायेस्तमुरं शिषिस्तदा १८ अथ देहपरित्यक्तं तं वध्यायमकिकराः वध्यमानं
कषाधानेर्नित्यः संयमिनी रुषा १९ निवगुप्तस्तत्तद्व्यानिर्मस्की वेदेयतदा यमायतेन वात्यलोकमेधः दुष्टं कृतं १८ चित्रगुप्त उवाच नैवास्य दृश्यते कुंचित
आवाल्यात्कृतं कुंचित १९ कृतं शक्यं त्वं कुंचयेण पिहिसास्कर १९ पापमूर्तिरयं दृष्टः केवळं दृश्यते विष्टोः तस्मादाकल्पमयीं निरयेपरिपश्यतो २० श्रीकृष्णः
निशम्य श्रवचः क्रोधाद्यमः प्राह सफिकरात् दृश्यन्नात्मनो रसकाका निमदृशभ्रमं २१ कृष्णः पश्यन्वाच भो प्रतापनयस्तेन वध्यमानं स्वमुद्रैः कुंभी
पाकेक्षिपश्चात्पुष्टं कृष्णं कारिणं २२ कृष्णः ततो मुद्रनिर्मितं मूर्ध्नि प्रेतयो नयत् कुंभीपाकेक्षिपश्चात्पुष्टं कृष्णं पश्यन्वाच २३ यावच्छिस्तं
तत्रासौ तावच्छिस्तं कृतं यथा कुंभीपाके यथावद्विप्रकादक्षेपणात्परा २४ तं दृष्ट्वा मिह दृष्ट्यर्थं प्रेतयो विस्मयान्वितः वेगादागत्य तत्सर्वं यमाया वेदयत्
वदा २५ यमस्तकौ तु कंदेष्टा प्रेतयेन निवेदितं आः किमत्र दिति प्रोक्ता तमानीया विचारयत् २६ ततस्तस्मिन् गतस्तत्र नारदः प्रहसन्त रात्र यमेन
जितः सम्यं कंदेष्टा वाक्यमब्रवीत् २७ नारदः नैवायं निरपाप भोक्तुं शमैः सवित नंदन यस्मादंते स्य संजातं कर्म यन्निरयापहं २८ यः पुण्य
कर्मिणां कुयोदर्शनं स्पर्शभाषणात् तच्छांशमवाप्नोति पुण्यं पश्यन्निश्वस्य २९ प्रक्तिपुत्तैस्तु संसर्गकृतान् वषट्कारैः कार्तिकेवतिनां पुंसां पातकानि
स्मात्पुण्यांशं सागयं ३० परिचर्य करः शर्पं संपूर्णं व्रतपुण्यभाक् अतः उज्ज्वलाद्भूतपुण्यं संख्या न विद्यते ३१ कार्तिकेवतिनां पुंसां पातकानि

कार्ति

33

महान्यपि वदहेदात्ममहसाविष्णुस्तद्वक्तमानसः ३२ अंतरेना दैत्यैः कसीमिच्छितैस्त्वयं वैद्यैः स्थापितो विस्मयान्मिमंश्वावयन्त्यतः ३३ तस्मान्नि
धनं पापो यं सद्र विप्रानुमर्हसि वैभवानुग्रहीयस्मानिरयनेव पच्यते ३४ आर्द्रशुक्लं तथा पावो निरये सो गसंनिधी प्राप्यते सुखे स्तद्वर्गस्तस्मिन्निधितथा
३५ तस्मादकामपुण्यो हि यस्तयो निश्चितस्त्वयं धिक्कामनुर्यान्सो न्यापमोगप्रदर्शकान् ३६ श्रीकृष्णः इत्युक्त्वा गतवति नारदे सस्योरितद्वाक्यवर्णविशुद्ध
मो तं विप्रं पुनरनयस्व किं करणता सवी निरमगणा न्यदशयिष्यन् ३७ इती श्रीपद्मः पद्मि शो ध्यायः २५ श्रीकृष्ण उवाच ततो धनेश्वरं नीत्वा निरया येत पाव
वीर्यं पदं शीघ्रं यन्तां सवी निरया न्याति मीपणा १ अतः पठवाच पश्यमानि रया न्यारा न्ये मेखर महा मया च पृथुपायक रानित्यप च्यते यमकिं करेः २ तत वा कु
कना मायं निरयो धोरदर्शनः यस्मिन्नेते दृश्यं देहा कंदने पाप कारिणः ३ अस्मिन्नेते श्वेदे वांते शुद्धा मा न्या गतो नये पृथुपंती न एते पि पच्यंते स्तेन कर्मणा
गुर्वनिश्रीं क्षणानां च देवा कर्त्तुं निश्चितकान् ताडयंति पदोपवेते निर्दिष्टांग यस्मिन्मे ५ पदं दृष्ट्वा निरयो नानायापे प्रपद्यते तथैवो धतमि स्वायं द्विती
ये निरयो महाव ५ पश्यः स्वर्चि सुखे देहो भिद्यते पाप कारिणः ६ मिमिधोरिव कैश्चत मोत कर्त्तुं शो द्विज ७ असावपि स्थितः पादाश्च का कर्मणो गपि
भिः परममभिदो मर्त्याः पच्यंते येषु पापिनः ८ तृतीयः कंकवो द्वेषो निरयो धोरदर्शनः पञ्चन कर्त्तुं वैर्मर्त्याः पच्यंते पाप कारिणः ९ असीमत्र प्रकारे स्म
पृथुपायक रोप्यं स्थितः पत्नी पुत्रा रिमि र्यैर्विद्योगं प्राप्यंति हि १० इहैरयैरपि परा न्यते तस्मिन् नराः असीपत्रे च दमाना वृक्ष मीत्याप कारिणः ११ प
च्यंते पापिनः पश्य कंदमाना इतस्ततः अगीहारा मया पो रश्चतुर्थो निरयो ध्यायं १२ पश्य नाना विधैः पात्रै रवध्य यमकिं करेः मुद्राद्यै र्विद्यमाना कंदसे ते हि

33 श्रीराम.

पापिनः १३ सज्जमाना न्द्राक्षणाद्योश्च निरुद्धं तीहयेन्मराः काशगृहाद्यै र्यपापाः पच्यंते यमकिं करेः १४ असावपि हि पदं देवा च वंधा विमि स्ततः क
उशात्मलिना मानं य निरयं पश्यं चेमे १५ यज्ञांगसनिभापेते शाल्मल्या धास्ति तो द्विजा यज्ञपोदासिः पच्यंते यात ना सि हि मेनराः १६ परदार पर दय पर
दोहरताः सदा रक्तपूर्याममं पश्य वृक्षं निरयमकुतं १७ अधो मुखा विपच्यंते यत्र वापक तो नराः असक्ष सक्ष कानि कोषे रन्या भिरता इमे १८ मुक्त
माना वध्यमाना कंदने नैरवाच रमाच पृथुपायक रो विगंधाद्यै रसावपि हि स्थितः १९ कुंभीपाक सक्षमोयं निरयो धोरदर्शनः बोढाते लादिभि र्व्ये
धनेश्वर वि लोकया २० महापातकिनो यत्र का च्यंते यमकिं करेः बहू यय सह स्वाणि सो न्मल्लन निमज्जनेः २१ वत्वारिंशभि तां स्तांश्च शुद्धा मा
न्यश्वरो रवान् अकामा त्याकं शुद्धा कामा दा इमु --- २२ आर्द्रशुक्लादिति पापैः द्वि प्रकारान यस्मिन् तां यस्कीर्ण मपाने यमकिं करेण कुर्यात्
या २३ नातिभ्रंश करं न दुपयातक --- --- पमहापापं सप्तधा पातकं स्मृतं २४ श्रीकृष्ण दर्शयन्वति निरया येत पस्त यथानयन्तु एभिः
सप्तसु पच्यंते निरयेषु यथाक्रमे कार्तिक वति मि र्यमा त्सं सगो ह्य सवनदा २५ तसुण्यपवयादे ते निहता निरयाः खलु श्रीकृष्णः दर्शयन्वति नि
रया येत पस्त यथानयन् २६ धनेश्वरं यस्त लोकं यस्त आभिर त्सनत्रह धनं दस्यानुगः सायं धनयं शौ नित्यः स्मृतः २७ यदास्मा या करे
नीर्थे अयोध्या यां तु गा धितः २८ एवं प्रभावः खलु कार्तिके यमुक्ति वदा भुक्ति क रश्च यस्मात् प्रयांतिको ते गत पात कास्त वत स्त सं रर्शन तो
पिमुक्ति २९ इती श्रीपद्मपुराणे कार्तिक माहात्म्य सप्तविंशोऽध्यायः समाप्तः ३० एतौ वाच इत्युक्त्वा वाके देवो विसत्त्व मामा मति वि

कार्तिक

३४

या सायं संध्यादिकं कर्तुं जगाम जननी ॥ १ ॥ एवं प्रभावे प्रोक्तो यं कार्तिकः पापनाशनः उद्यापनं तो दानं व्रतान्ये तानि कार्तिके २ विष्णु
प्रीतिकरो नित्यं भुक्तिमुक्तिफलप्रदाः हरिजागरणं प्रातस्नानं तु कसिसेवनं ३ उद्यापनं दीपदानं व्रतान्ये तानि कार्तिके पंचकैर्व्रतैरेभिः
संपूर्णकार्तिकव्रती ४ फलं प्राप्नोति यत्तु पुण्यं भुक्तिमुक्तिप्रदायकं संप्रयः विष्णुप्रियोति फलप्रदायः प्रोक्तो लोकहर्षणः ५ कार्तिकस्य विधिः
स्य कतिहोसातिविहितः अरुश्यमेव कर्तव्यपायादुःखविनाशकृत् ६ फलार्थिभिर्नरैः सम्यक् भोगदानरत्नेषु यद्वै स्थिते यदा कश्चिदुत्तमः
संकरास्तुतः ७ दुर्गारण्यास्तितो वापि आधिसि परिपीडितः कथं तेन प्रकृतं यं कार्तिकव्रतं कुरुते ८ यस्मात्संत फलमस्यास्य सर्वदानैः
सुत उवाच एवमापन्नतो यस्तनो नित्यं दत्तव्रतः कार्तिकस्य व्रतं तेन कर्तव्यं तु यथा भवेत् तत्सर्वं कथयिष्ये ह्यमुष्मन्मुनिसत्तमाः १० वि
श्वः शिवस्य वा कुर्यादालये हरिजागरं शिवविष्णुगृहाभ्यां सर्वदेवालयेषु ११ दुर्गारण्यास्तितो यश्च यदि चापि दत्ततोपि सन् कुर्वीत दाश
त्यमकेतु तु कसी वा कथयेत् १२ विष्णुनामप्रबंधानां गायनादिषु सन्निधौ सर्वस्य दानेन फलं प्राप्नोति मानवः १३ वाद्यकसुरुष्या
पिवाजपेयफलं लभेत् सर्वतीर्थविगाहोऽयं नर्तनैः फलमाप्नुयात् १४ सर्वमेतल्लभेत्तु पुण्ये तेषां तु त्याज्यं तस्य माद आगोसं दर्शनादेव
तस्योद्दंशमवाप्नुयात् १५ आपन्नतो यदाप्यभोजनं लभेत्सुवाय हि आधितो रापुमान् कुर्याद्विष्णोर्नामापमानं १६ उद्यापनविधिं कर्तुं
अशक्तो यो व्रतस्थितः ब्राह्मणाभोजयेत्तत्रा व्रतसंपूर्णहेतवे १७ अशक्तः रपिणो विष्णोः स्वरूपं ब्रह्मणा भुवि यत्तु स्यात्सुसंतुष्टः सर्वदा

३४ श्रीशिवो०

३५

स्यान्न संशयः १८ अशक्तो दीपदानाय परदीपं बोधयेत् वातादिभ्यः प्रयत्नेन कुर्याद्दीपस्य रक्षणं १९ अभावो तु कसी
नां च पूजयेद्देवदेवं यस्मात्सन्निहितो नित्यं विष्णुर्भक्तैः सुसर्वदा २० सर्वाभावे व्रती कुर्याद्ब्राह्मणानां गवामपि से
वां वा बोधिवः कुर्याद्व्रतसंपूर्णहेतवे २१ संप्रयः कथं वया बोधिवतो ब्राह्मणोऽथ स मोक्षतो सर्वभ्यश्च न रुष्यश्च वि
शेषात्सुत्यते कथं २२ सुतः अथ शरपी भगवा विष्णुर्नृपी न संशयः रुद्ररूपी वटस्तद्वत्कलाशो ब्रह्मरूपधरः २३
दर्शनं स्पर्शनं स्वातपोपापहरास्मृताः सुखाय आधिकुशानां भ्रवं वै आधिनाशनी २४ संप्रयः कस्मात्क्षतं माप
ना ब्रह्म विष्णु महेश्वराः — — — — धर्मक संशयोऽयं महाहृद्नः २५ सुतः पार्वती शिवयोर्देविः स्मरतं कुर्वतो किं
अग्निबोह्मणोऽपेक्ष्य विघ्नं कृतं पुरा २६ ततस्तु पार्वती ह — — — — दिवौ कसः रत्नं द्रव्यं सुरां चं शास्त्रं प
माना रुषां तदा २७ पार्वत्यवाच कृमिकीटादयः सर्वजानंति स्मरतेः सुरवं तद्विघ्नकरणा देवास्तदा त्वं म

३५

34

५९५

[illegible]

34

तत्र १० तव योग्याचवसति च भवेच्चवदस्यतः अथा उवाच वेदधर्मा नैवेद्यवती र्थानां चैव पूजनं ११ यज्ञादानादिकं चैव न च तत्रैव साम्यं परस्य
पानुरागेणादं पत्युयचवर्तते पितृदेवाचनं यवनतत्रैव साम्यं उद्यामी वातिकुशको नीतियुक्तः प्रियंवदः १३ धर्माचाररतौ नित्यं न तत्रैव साम्यं इति
हरता यत्र परदद्यापहारिणः १४ परस्त्रीयसनं यत्र स्थाने तत्रैव साम्यं बहुसङ्गं निषाणो मानयत्र नोदश्यते १५ दंपत्यो कलहो नित्यं नित्यं तत्रैव साम्यं
सहं सतः इति तद्वचनं श्रुत्वा उवाच न वदामि तत्र १६ उवाच ककुनार्वसोर्कीकं भुत्वा वचनेति वाच सा गात्रं यत्र तत्रैव साम्यं सुर्वैक्यं च सावैवीत
१७ नोयामीति तत्र सापिभ्रमन्वेदातुराभवत् उवाच कस्ततः सेवादलक्ष्मीतामुवाच १८ अश्वत्थश्चक्षुः सुलक्ष्मीः सुलक्ष्मीः स्त्रीयतां क्षणे
त्वद्योग्यं स्नानमालाकायावद्यास्याम्यहं पुनः १९ इति तां तत्र संस्थाप्य जगामोवाच कस्तदा धनीक्ष्यापि विरंतव्यदातेन ददशहं २० तदा तु
रोदकरुणं भर्तृत्यागेन दुःखिता ततस्या रुदितं लक्ष्मीवैकुण्ठभुवने श्रुत्वा २१ तदा विज्ञापयामास विष्णुमुद्दिग्गमानसा लक्ष्मीं स्वामिदं
मद्भिर्गते ज्येष्ठा भर्तृत्यागेन दुःखिता २२ तां त्वमाश्वासितुं यादिकुपाकायद्यदं प्रिया सतः लक्ष्मी सह ततो विष्णुस्तत्र यातः कृपान्वितः २३
आश्वासयन् लक्ष्मीतामिदं वचनं मब्रवीत् कलः अश्वत्थश्चक्षुः मासाद्य सदा लक्ष्मीः स्थिरा भव २४ ममाशंसं तवोद्येष आवससामयाक
ताः प्रत्यदं ये च यिष्यंति त्वाज्येष्ठा मग्धारिणी २५ तद्गृहं यीकं निष्यं सदा तिष्ठ त्वनामया २६ छ छ श्रीः श्रीः श्रीः श्रीः

का. मा.

३६

इतीश्वरपद्मपुराणेकार्तिके महात्म्ये कृष्णसत्यभामासंवादोऽकोनविंशतितमोऽध्यायः २९ श्रीभवानीशंकरप्रेषामस्तु श्रीरक्तज्योतिः
श्रीऋतुशरससौम्यै संयुते चारुणाके वरतरपरिधाविन्यवके विश्वनाथः ॥ परहरि सुविलासं कार्तिकीयं महात्म्यं नरहरिपदरेणुः संलिखितं
लेखोत्तरे ॥ १ ॥